

Andragoški center Republike Slovenije
Slovenian Institute for Adult Education

ANALIZA ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

nelektorirano poročilo stanja in trendov

Avtorica: dr. Nevenka Bogataj

Uredila: Katarina Šešet

januar 2012

Kazalo

1.	UVOD.....	1
1.1.	Namen in predmet analize	1
2.	METODOLOGIJA.....	2
2.1.	Potek analize	2
2.2.	Osnovna enota analize	3
2.3.	Implementacija teoretskega modela v slovenski praksi - definicija ŠK	4
2.4.	Kazalniki razvoja ŠK	6
3.	REZULTATI.....	8
3.	1 Rezultati kvantitativne analize	8
3.1.1.	Število krožkov.....	8
3.1.2.	Viri za delovanje študijskih krožkov (obseg, struktura in trendi)	9
3.2.	Značilnosti sodelujočih	10
3.2.1.	Mentorji.....	10
3.2.2.	Udeleženci	13
3.2.3.	Trendi razvoja z različnih vidikov	18
3.2.4.	Vsebine študijskih krožkov	18
4.	Rezultati kvalitativne analize značilnosti študijskih krožkov	20
4.1.	Kazalci kakovosti študijskih krožkov	20
4.2.	Mentorska ocena kazalcev kakovosti ŠK za obdobje 2008-2010	22
4.3.	Študija primera	22
4.3.1.	Primer ŠK	22
4.4.	Učinki ŠK in njihov vpliv	25
4.5.	Potrebe po izpopolnjevanju	26
4.6.	SWOT ANALIZA projekta študijski krožki	27
4.7.	Vpliv ŠK na okolje	28
5.	RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI	31
6.	SKLEP IN PREDLOGI NADALJNEGA RAZVOJA.....	34
7.	POVZETEK in predlogi	36
8.	LITERATURA.....	37

1. UVOD

1.1. Namen in predmet analize

Namen analize je premislek o razvojnih izhodiščih ter strokovna podlaga razvoju skupinskega neformalnega učenja odraslih v Sloveniji. Zanima nas, katere podporne dejavnosti potrebujejo izvedbe krožkov in katere njihova koordinacija na nacionalni ravni.

Analizirali smo dosedanje delovanje mreže in posebej podrobno zadnja leta, da bi argumentirano zasnovali nadaljnji razvoj študijskih krožkov kot primera dobre prakse izobraževanja odraslih. Uspešno se razvija tako na ljudskih univerzah kot tudi v knjižnicah, muzejih in drugih javnih zavodih ter civilni družbi.

Nadaljnji je pred vsaj dvema izzivoma: uveljavitvijo množičnosti, za katero je infrastruktura pripravljena in kadri usposobljeni ter zagotavljanjem kakovosti. Zato smo v analizi posvetili posebno pozornost kakovosti podatkov in medsebojnih primerjav, z interpretacijo pa omogočili umestitev ŠK v strateške dokumente in v medsektorsko sodelovanje (npr. veje ŠK oz. koordinacije zanje).

Podroben vpogled v notranjo strukturo mentorjev in udeležencev nakazuje možnosti za razvoj in spremljanje projekta. Struktura in trendi vsebin, ki jih ŠK izbirajo svobodno, saj vztrajamo na izvornem teoretskem konceptu izvedb, nakazujejo tudi zanimanje javnosti za izobraževalne vsebine. S SWOT analizo so dolgoletni izvajalci nakazali svoje skrbi in predloge. Uvodna predstavitev temeljnega razumevanja oblike ŠK kot se je razvila v slovenski praksi pa kaže, v katere smeri se je razvila implementacija teoretične ideje, uvožene v Slovenijo v devetdesetih letih.

Predmet analize je projekt »študijski krožki«. To je celota, ki jo tvorijo udeleženci, mentorji in vodje ŠK, koordinator (ACS) in financerji (MŠŠ, občine, izvajalske ustanove in sponzorji). Za vsakega od konstitutivnih delov je bila pripravljena ločena analiza, kvantitativna ali kvalitativna. ACS predstavljamo v vlogi izobraževalca in koordinatorja. Podatke za analizo smo združili iz več virov: dokumentacija, spletna aplikacija, fokusne skupine, intervjuji. Metodologijo dela v nadaljevanju opisujemo podrobno.

2. METODOLOGIJA

2.1. Potek analize

Analizo smo zasnovali na kvantitativni in kvalitativni ravni. Kvantitativne analize so mogoče le za podatke, ki so metodološko enovito zbrani ter je kakovost podatkov zagotovljena z njihovo primarnostjo, preverljivostjo in preverjenostjo (npr. logičnimi kontrolami, časovnimi ponovitvami) in avtorstvom. To so podatki, ki so zbrani z aplikacijo eSK, in sicer za obdobje po načrtnem usposabljanju mentorjev za vnos podatkov vanjo, torej po letu 2008. Kakovostno zasnove baze in podatkov v njej smo preverili v pristojni zunanji ustanovi (ADP), na primeru baze za leto 2010 - pripomb ni bilo. Na metodološko preverjeni osnovi smo nato izpeljali analizo po naslednjih korakih:

- prenesli smo baze podatkov za obdobje 2008-2011 iz aplikacije eSK v SPSS in Excell,
- prenesli smo pretekle podatke za obdobje 1993-2008 v Excell in omogočili iskanje trendov za tiste kazalnike, ki so enotno spremljani vsa leta,
- izpisali smo temeljne kvantitativne kazalce (število, delež) iz aplikacije eSK za posamezne ravni opazovanja (udeleženci, mentorji, krožek),
- zasnovali smo kvalitativne analize po SWOT metodi,
- postavili smo kriterije za izvedbo kvalitativnih analiz
- poiskali smo zunanje sodelavce po naslednjih kriterijih (visoka kakovost dosedanjih izvedb, zastopanje posameznih tipov ŠK, različnih ciljnih skupin in različnih tipov ustanov, za večino desetletne izkušnje, za dva pa začetne izkušnje)¹ – ki so izpeljali in opisali kvalitativne analize (gradiva so na voljo pri avtorici poročila na ACS),
- skupaj z zunanjimi sodelavci smo postavili kriterije za kakovost mentorja,
- skupaj z zunanjimi sodelavci smo ovrednotili nekatere dileme, ki so se odprle po analizi kvantitativnih podatkov (manjkajoči podatki, opis akcijskih ciljev, stimulacija mentorja, primerjave s ŠK, ki potekajo v knjižnicah, Univerzi za tretje življenjsko obdobje, med mladimi itd.),
- dopolnili smo aplikacijo esk z najnujnejšimi dopolnili za analiziranje zbranih podatkov (šifranti, prostorski podatki, sortiranja),
- spodbudili smo posodobitev podatkovnega modela v primerjavi z njegovo osnovo iz leta 2007,
- pripravili smo navodila za delo zunanjim sodelavcem,
- zasnovali smo ekipo zunanjih sodelavcev, organizirali in vodili njihovo delo,
- pridobili smo pisna poročila o izvedbi kvalitativnih primerjalnih analiz študijskih krožkov.

Baze podatkov smo analizirali na ravni opisnih statistik (frekvenčne porazdelitve) in grafično predstavili trende za kazalnike. V zvezi z mednarodnimi primerjavami smo preučili stanje v Italiji in Nemčiji, v prvi neposredno z vidika študijskih krožkov, v drugi pa predvsem z vidika novjših trendov in potencialnega medsektorskega sodelovanja (razvoj podeželja, skupnostno upravljanje

¹ Zunanji sodelavci so bili (po abc redu): Matej Cepin, Mirjam Gartner, Andreja Jelen Mernik, Monika Novšak, Natalija Planinc, Nataša Škofic Krajnc, Jana Turk Šulc

z viri). V obeh primerih je bil odmev na predstavitev slovenskih izkušenj odličen in tudi neposredno finančen – povabila v projekte. To kaže na nadaljevanje odlične umeščenosti študijskih krožkov v mednarodno okolje in aktualnosti njenih izkušenj za različne vidike razvoja. Možnost longitudinalne študije je izjemnega pomena, ker so zlasti za neformalno izobraževanje take študije redke. Njeni rezultati so večplastni in obsežni, zato nakazujejo vrstno možnih nadaljnjih interpretacij in dodatnih poizvedb (npr. anketo nosilcev odločanja, ki je že zasnovana).

Za kvantitativno analizo je bila zajeta celotna populacija. Kvantitativne podatke smo zbrali s pomočjo aplikacije, ki jo izpolnjujejo mentorji in obsega vse tipe vprašanj (zaprta, polodprta in odprta vprašanja). Odzivnost na vprašalnik presega 90% in je bila nižja le prvo leto vpeljave elektronskega spremljanja (2007). Kakovost in ažurnost podatkov sta zagotovljena na več načinov: 1. s sprotnim zbiranjem ter vgrajenimi logičnimi kontrolami, 2. z ločevanjem med zaključenimi, delujočimi in ne dokončno dokumentiranimi ŠK. Razlogi za nedokončano dokumentacijo so vsaj treh tipov: razpad ali neuspeh krožka, šibka skrb za dokumentiranje podatkov ali odprto vprašanje financiranja. Delež krožkov, ki niso dokončno dokumentirani, je manjši od 5%, vendar vpliva na rezultate, zaradi česar smo: a) v obdelavah upoštevali le dokončno dokumentirane ŠK in b) leta 2010 pričeli dodatno preverjati postopke zagotavljanja kakovosti podatkov na pristojni instituciji (Arhiv družboslovnih podatkov). Kvantitativni podatki so bili analizirani s programom SPSS 20.0.0, modul Base.

V kvalitativni analizi smo se posvetili analizi odprtih vprašanj letnih poročil. Za naključno izbrana leta smo trditve najprej grupirali v posamezne teme, nato pa slednje kategorizirali v tipične kategorije. Izpeljali smo tudi dvostopenjsko ne-slučajno vzorčenje, v katerem smo kvalitativne podatke zbrali s fokusnimi skupinami (tri skupine novembra 2012) in vodenimi polstrukturiranimi intervjuji (pet, novembra 2011)³. Podatki se nanašajo na dva temeljna elementa projekta, ki obenem predstavljata enoto obdelave (krožke, udeleženec).

Obdobje za analizo podatkov – analizirani so bili vsi dostopni podatki. Analiza je potekala jeseni 2011, zato večinoma nismo vključevali podatkov za leto 2011, saj še niso bili popolni oz. zaključeni. Za nekatere kazalce smo posamične analize vseeno vključili (npr. potrebe po izpopolnjevanjih, viri za delovanje ŠK), predvsem pa smo se posvetili primerjavam in morebitni statistični značilnosti nekaterih izmed njih.

2.2. Osnovna enota analize

Študijski krožek je brezplačna splošnoizobraževalna oblika prostovoljnega učenja odraslih, ki poteka nehierarhično in se zaključí z akcijo. Skupino tvori 5-12 ljudi, ki se vsaj petkrat srečajo, da bi se načrtno učili vsaj 25 ur. Običajno je srečanj več kot deset, povprečno število ur pa presega 35, porazdeljenih na več kot tri in pol mesece. neenaki ljudje vzpostavijo odnos enakopravnosti, sproščeni in pogosto tudi prijateljstva, zato del krožko preraste v daljše oblike druženja in sodelovanja. Delo je tipično za neformalno izobraževanje – svobodno, a načrtovano in spremljano,

2 Krško (4 mentorji Posavja), Celje (5 mentorici iz Celja z okolico), Ljubljana (7 mentorjev iz različnih krajev po Sloveniji)

3 Celje, november 2011

neformalizirano in zato ustvarjalno, sodelovalno. Pretežno ga pričnejo in ženejo notranja motivacija, potreba in zanimanje posameznika, ki se po svojih močeh in volji dejavno vključuje v učenje in delo skupine. Krožek vodi za vodenje posebej usposobljen mentor, ki je vpet v ustanove različnih tipov, prek njih pa tudi na nacionalno raven, ki izobraževanje spremlja, sofinancira, strokovno izpopolnjuje pa tudi raziskuje. Tako učenje je zahtevno, vendar daje udeležtvovanju posameznika svobodo in smisel.

Udeleženci krožka sami določajo, kaj se bodo učili, kje in kako, sami načrtujejo način dela v njem in se učijo toliko časa in tako poglobljeno, kakor si sami želijo. Z demokratično menjavo znanja, spretnosti in izkušenj spodbujajo svojo intelektualno rast, vzpostavljajo in krepijo socialno kohezivnost družbe in dodano vrednost ob izteku učenja predstavijo okljiu v obliki predavanj, razstav, ekskurzij, literarnih večerov, brošur, glasil, gledaliških iger (<http://sk.acs.si>).

2.3. Implementacija teoretskega modela v slovenski praksi - definicija ŠK

Z enakim imenom poteka primerljiva, a vendarle dovolj specifična oblika učenja, da jo je od že opisane ločuje model delovanja, različen tak po usmerjenosti le v ciljno skupino starejših, tržnemu zagotavljanju virov, vodenju in transparentnosti njegovih rezultatov. Razlike predstavlja preglednica 1

Preglednica 1: Primerjava nekaterih elementov študijskih krožkov med dvema mrežama

Element	Mreža ACS	Mreža U3ŽO
Koncept delovanja	Skladen s teoretsko zasnovo (nehierarhičen) Izobraževalni in akcijski cilj izberejo udeleženci skupaj (dokumentirano, da udeleženci v 90% izberejo izobraževalni cilj, akcijskega pa v 62%-86% (glede na različna leta in tipe ŠK); Udeleženci se imenujejo člani ŠK ŠK se ne ponavljajo ali le izjemoma, na željo sodelujočih.	Blizu teoretski zasnovi. Teme ŠK so razpisane vnaprej in se slušatelji nanje prijavijo. Udeleženci se imenujejo slušatelji http://www.univerzazatretjeobd-drustvo.si/studijskiprogrami.htm Za posamezne krožke (teme) je več deset ponovitev.
Ciljna javnost	Odrasli Poudarek na ranljivih ciljnih skupinah	Starejši odrasli Projektno določene ciljne skupine
Trajanje	Različno; vsaj 25 ur, v zadnjih petih letih povprečno 34 ur (136% doseganje normativa)	Leto oz. semester Večinoma traja ŠK celo študijsko leto
Vodenje	ŠK vodijo mentorji, usposobljeni na <i>Temeljnem usposabljanju za vodje in mentorje ŠK</i>, ki ga Andragoški center Slovenije od leta 1993 dalje redno organizira in ima z javno objavljen ter potrjen program izobraževanja (http://izobrazevanje.acs.si/programoteka_as/),	ŠK vodi mentor, ki je strokovnjak za tematsko področje. Poleg mentorja deluje animator; oba sta vključena v izobraževanje, ki ga organizira U3ŽO.

Odgovornost	Udeleženci so odgovorni za doseganje izobraževalnih in akcijskih ciljev, za učne vsebine in pridobivanje virov Mentor je odgovoren za vodenje skupinske dinamike, soudeležbo in delno za organizacijo srečanj ter doseganje akcijskega cilja; zavezan je k točnemu in ažurnemu poročanju;	Animator je odgovoren za organizacijo in učne cilje. Mentor je odgovoren za učne vsebine.
Posebnosti delovanja	Poudarek je na samoorganizaciji. Viri znanja so zelo različni (interni, eksterni). Druženje in učenje sta prepletena skozi ves čas trajanja ŠK. Akcijski cilj je obvezen. Ranljive skupine opredeljene z značilnostmi udeležencev (in se lahko spreminjajo). Prostorska razpršenost ŠK je izjemna, ŠK ponuja vsaj 6 tipov ustanov. Svoboda izbire in dolgoletno načrtno spremljanje delovanja ŠK omogočata izjemen vir podatkov za raven države. Del ŠK se nadaljuje v drugih oblikah so-delovanja.	Poudarek je na tečajnem delu (del članov pasivnih?) Pretežni vir znanja je mentor. Druženje lahko dobi prednost pred izobraževanjem. Akcijski cilj ni obvezen. Ranljivost opredeljujejo s starostjo. ŠK delujejo na 45 univerzah za tretje življenjsko obdobje.
Spremljanje kakovosti	Evalvacije usposabljanj. Osebna pisna zaveza mentorja k upoštevanju ključnih načel ŠK ob pričetku vsakega ŠK; Letna evalvacija ŠK na podlagi metodološko preverjenega postopka zbiranja podatkov; Redni stik z mentorji, občasen stik z udeleženci. Sprotni, neposredni in javnosti dostopen vpogled v delovanje posameznih ŠK skupaj z lenim nacionalnim poročilom (http://sk.acs.si)	Študentje-praktiki kot opazovalci. Ni zaveze mentorja po upoštevanju načel ŠK. Razgovori z udeleženci. Periferna in terminalna evalvacija. Poročilo animatorja in letno poročilo U3ŽO.
Obseg in izvor finančnih virov	Za udeležence je udeležba brezplačna. Delovanje ŠK pretežno omogoča državni proračun (MŠŠ), del dodajo občinski proračuni 10-15%, paleta drugih virov v povprečju 20% , ki jih zagotovi ŠK sam;	Plačilo je pogoj za udeležbo.
Nefinančni viri	Prispevajo jih udeleženci, razvidna so letna nihanja, ocenjeni so na 10-20% vseh virov letno (način ocenjevanja je opisan v metodologiji)	Podatki niso znani.
Raba virov	Viri so uporabljeni izključno za rezultate in učinke ŠK.	Uporaba virov je v pristojnosti ustanove.

Vloga ACS oz. U3ŽO	ACS je koordinator in nosilec razvoja mreže	U3ŽO je ponudnik in nosilec razvoja mreže
--------------------	---	---

K preglednici velja dodati, da nekatere ustanove z izkušnjami v izobraževanju odraslih ponujajo tako »klasične« ŠK kot ŠK U3ŽO, menda oboje po enotnem konceptu, in sicer konceptu »klasičnih« ŠK. Posebnost je, da naprej izvedejo brezplačne, nato plačljive s poudarkom na upokojencih, vendar ne omejujejo udeležbe nanje ali na vsebine, ki jih razpisuje U3ŽO. Take ustanove so zato kritične do običajno pozne razmestitve državnih finančnih virov za ŠK, z administracijo obremenjenega postopka pridobivanja vseh javnih sredstev in (še vedno) šibke prepoznavnosti koncepta ŠK v (nekaterih) lokalnih okoljih. Mentorji ŠK doživljajo kot zahtevne in vredne večjega materialnega priznanja, saj jih pogosto izvajajo kot del redne delovne obveznosti, za katero pa je zaradi poudarka na ranljivih skupinah težko pridobiti in uskladiti udeležence ali jih animirati za akcijski cilj. Udeleženci »klasičnih« ŠK razumejo študijske krožke kot zahtevno obliko dela, ki pa daje dolgoročnejše rezultate in se pogosto nadaljujejo v eni od oblik prostovoljskega udejstvovanja ali celo civilnodružbeni aktivnosti. Vložiti morajo namreč več lastnega truda, niso povezani z potrditvenimi listinami ter so promocijsko premalo ločeni od drugih oblik učenja.

Med elementi, prikazanimi v preglednici 1, se zdijo med seboj najbolj oddaljeni koncept, posebnosti delovanja in navezava na vire. Pojasnilo velja iskati v usmeritvi v ciljno skupino ter razvojnemu vplivanju ACS oz. U3ŽO. Model, ki je predstavljen v prvem stolpcu preglednice 1, v nadaljevanju imenujemo slovenski model ŠK, ker je pobuda in odgovornost za rezultate in učinke ŠK skladna z vlogo javne institucije, ki naj izobraževalno nedejavne odrasle le spodbudila k samoaktiviranju ter poskrbela tako za preglednost porabe javnih virov kot za pretok med ključnimi nosilci razvoja ŠK, ki so:

1. udeleženci, ki obiskujejo krožke večinoma na podlagi notranje motivacije,
2. institucije treh tipov (ponudniki krožkov, nosilci odločanja o financiranju in strokovna koordinacija) ter
3. mentorji ŠK, ki so najpomembnejši steber razvoja ŠK.

2.4. Kazalniki razvoja ŠK

Eden od kvantitativnih kazalnikov študijskih krožkov in njihovega razvoja je letni obseg virov oz. vložka (investicije) proračunskih sredstev v izvedbo ŠK in koordinacijo projekta ACS Študijski krožki in na tej podlagi število študijskih krožkov, mentorjev in udeležencev ter njihova struktura (po tipih, trajanju in lokacijah).

Proračunska sredstva porazdeli med izvajalce Ministrstvo za šolstvo in šport z letnim razpisom oziroma z razmestitvijo na podlagi naslednjih kriterijev:

- A. ustanova mora biti registrirana za izobraževanje,
- B. razpolagati mora z usposobljenimi kadri,
- C. dejavnost mora dokumentirati do izteka šolskega leta;

Manjši del proračunskih sredstev pridobijo tudi ŠK oz. njihove ponudnice tudi sami glede na vsebine in ciljne skupine, ki se s ŠK aktivirajo (npr. iz Zavoda za zaposlovanje, MDD ipd.).

Dodatni kvantitativni kazalniki razvoja ŠK so:

- letni obseg nefinančnih virov (prva finančna ocena)⁴
- letni obseg materialnih rezultatov (prva finančna ocena za leto 2010),
 - o strukturne značilnosti njihovih udeležencev, mentorjev in udeležencev po spolu, starosti, dejavnosti v okolju.

Poleg rezultatov smo identificirali tudi nekatere **učinke ŠK**, in sicer že leta 2003. Ugotovili smo, da je ključni učinek medsebojno povezovanje v kombinaciji z novimi razumevanji obravnavanih vsebin. Enako analizo smo ponovili v 2008, in sicer smo mentorje anketirali v okviru rednega poročanja. Za kazalnik učinkov smo tedaj izbrali odgovore na vprašanje Kaj je največji dosežek vašega krožka? S 76% odzivom nanj (n=112 od skupno 147 krožkov) smo grupirali ključna področja, ki jih mentorji občutijo kot učinek. Posebno pozornost smo posvetili učinkom, ki jih je mogoče fizično in finančno ovrednotiti.

⁴ finančna ocena je podana le za nedvoumne podatke t.j. trenutno za približno polovico enot v posameznem letu; vrednost posamezne enote je arbitrarna in ocenjena s sledečimi vrednostmi: a) za nefinančne vire: prostovoljsko pomoč za cel čas trajanja ŠK 250 €, za najem prostora za delovanje ŠK 200€, za pogostitve 100 €; b) za rezultate ŠK 700 € za dogodek z več kot 100 obiskovalci, 500 € za založbo in izdajo tiskanega gradiva (glasilo, brošura, ...) neglede na naklado brez podvajanj, 200 € za razstavo, recital, čistilno akcijo ipd.;

3. REZULTATI

3. 1 Rezultati kvantitativne analize

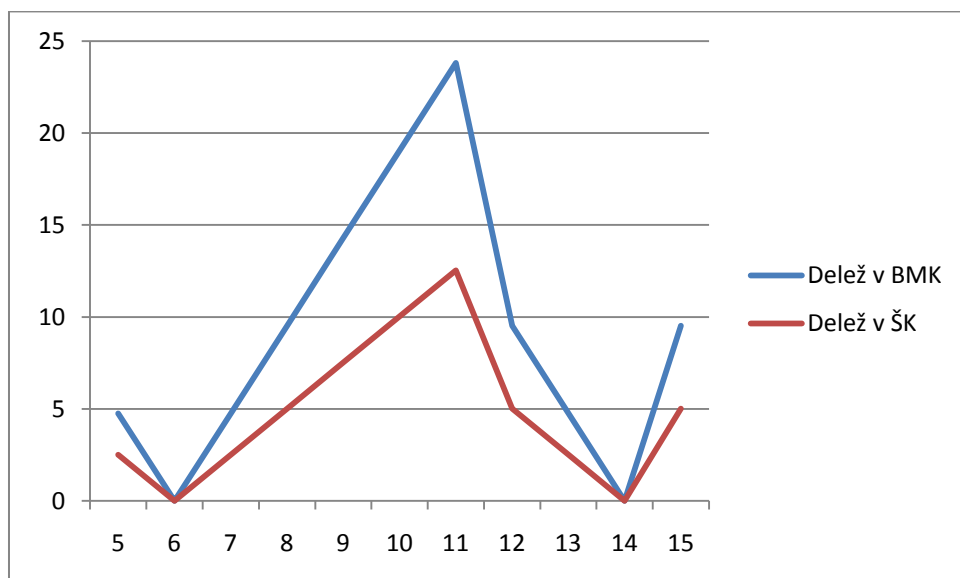
3.1.1. Število krožkov

Letno v Sloveniji poteka približno dvesto študijskih krožkov, ki upoštevajo javno objavljena načela, projekta. Število znaša okroglo 200 krožkov letno (2008: 167, 2009: 169, 2010: 213) in se nanaša le na tiste, ki so izpeljani in dokumentirani v celoti. Trend števila je rastoč, notranja vsebinska struktura pa je sledeča:

- letno niha delež tistih, ki upoštevajo načela, a dela ne dokumentirajo, ker niso neposredno odvisni od sredstev MŠŠ ter spremljanju ne posvečajo pozornosti spričo (po njihovih besedah) prioritete zahtevnemu operativnemu delu z ljudmi kot pa »birokraciji«;
- desetina svojega dela ni dokumentirala v celoti ter zato ni vključena v analizo,
- približno desetino izpeljanih in dokumentiranih predstavljajo bralni krožki oz. ŠK Beremo z Manco Košir (krajše BMK)
- 90% izpeljanih in dokumentiranih predstavljajo tim. »klasični študijski krožki«.

Dejansko število krožkov je torej večje od dokumentiranega in prikazanega analitično v nadaljevanju. Kljub zanimanju in odmevnosti bralni krožki doslej niso doživeli sistematične uveljavitve in razmaha, prej posnemanje npr. bralne skupine v knjižnicah, izobraževalnih projektih pismenosti in podobno.

Večina študijskih krožkov ima 11 udeležencev, pri čemer imajo BMK najpogosteje med 8 in 12 udeleženci, ŠKji pa med 10 in 11. V desetini krožkov je, neglede na njihov tip, kak udeleženec več (slika 1).

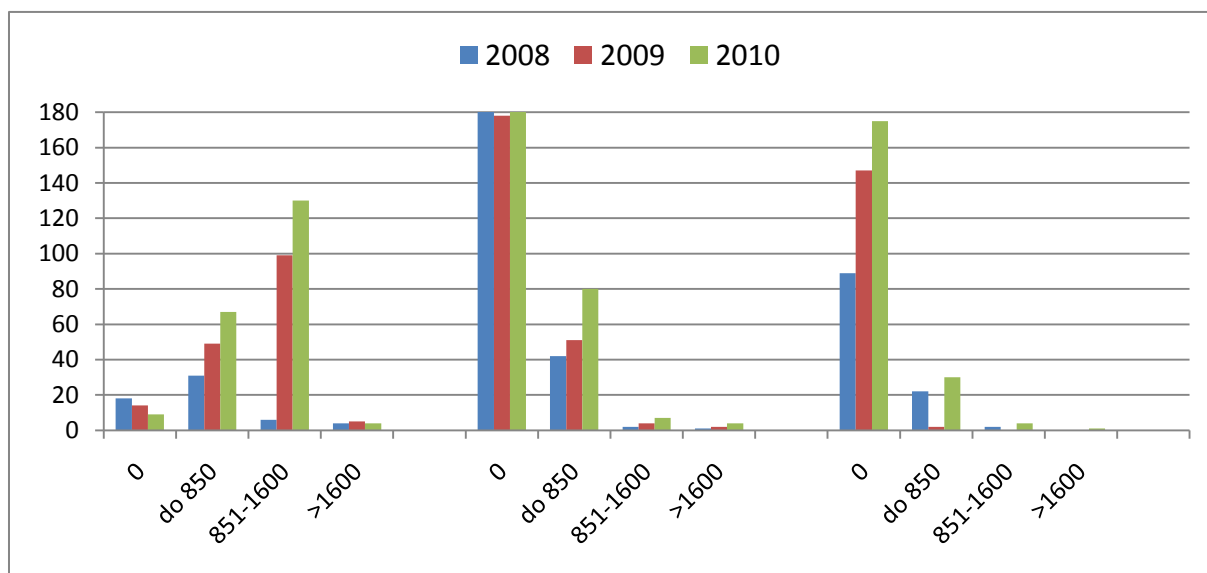
Slika 1: Delež krožkov glede na število udeležencev

3.1.2. Viri za delovanje študijskih krožkov (obseg, struktura in trendi)

Finančna in kadrovska strokovna **podpora projektu** se v osemnajstih letih kljub izrazitim trendom in različnim internim pobudam ni spremenila. Prvih pet let, v obdobju 1993-1998, je bil projekt poverjen eni osebi in je kadrovsko obsegal eno polno zaposlitev. Zadnja leta delo poteka v okviru približno polovice polne zaposlitve, čeprav je število krožkov desetkratno naraslo). Razvojna okrepitev je bila na voljo v obdobju 2004-2007 s sredstvi ESS (usklajenim na ravni ACS) in projektom Vseživljenjsko učenje/Leonardo da Vinci, ki ga je prijavljal in izpeljal koordinator ŠK samoiniciativno.

ESS sredstva so omogočila izpeljavo usposabljanj (temeljno usposabljanje in izpopolnjevanje) ter pripravo novega učnega gradiva (<http://www.studijskikrozki.com>). Mednarodni projekt, kasneje nagrajen za svojo kakovost, je omogočil testiranje izhodiščnih načel pri vzorih, na Norveškem. Razvoj projekta je zato mogoč večinoma s pomočjo tržnih sredstev (npr. temeljna usposabljanja za sindikat). Ta so mogoča le zaradi odličnega odziva javnosti na ponujeni model in koordinacijo. Dodaten dejavnik je morda tudi izobrazbena raven nosilke projekta, ki zagotavlja dodano vrednost – o njej v poglavju 2.2. – in njene osebne značilnosti.

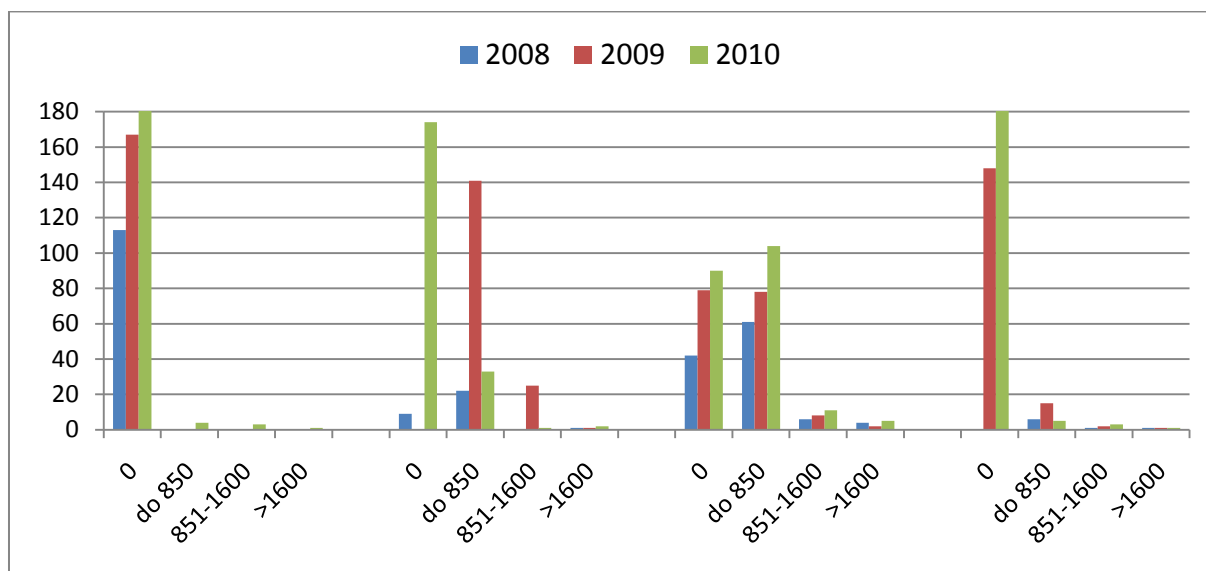
Javno, predvsem **državno sofinanciranje ostaja steber delovanja študijskih krožkov**. Manj kot dvajset krožkov ni prejelo proračunske spodbude, proti šestdeset raste število tistih, ki so sofinancirani posamično, še bolj pa tistih, ki so po kriterijih kakovosti upravičeni prejeti sredstva za več krožkov. To so predvsem dolgoletni mentorji, ki so skupnostno učenje odraslih sprejeli in uveljavili kot svoj način dela. V vsem obdobju delovanja se ta značilnost ne spreminja, podrobneje jo predstavljamo za zadnja tri leta (slika 2).

Slika 2: Trend števila krožkov, ki jih za posamezne zneske (v €) v obdobju 2008-2010 sofinancirajo MŠŠ (prva skupina stolpcev), Ministrstvo za delo in družino (druga skupina stolpcev) in lokalne skupnosti (tretja skupina stolpcev)

Ustanove, ki krožke ponujajo, le-te lahko do-financirajo ali pa mentorji ali udeleženci iščejo dodatne vire, finančne in nefinančne. Uporaba in porazdelitev sredstev je prepuščena mentorjem,

pogoj pa je, da upoštevajo načela krožkov ter svoje delo redno in ažurno dokumentirajo. Poraba sredstev je tako v mreži ŠK_{ACS} dokumentirana in javna. V skupnem obsegu je približno tretjinska, v nadaljevanju pa jo podajamo strukturirano. Donacije so pridobili le redki in še te usihajo. Mednarodni projekti so nezanesljiv vir, ki pa sporadično omogoča razvojne preboje. Stabilen, a šibak vir financiranja predstavljajo udeleženci študijskih krožkov sami, ki letno prispevajo k delovanju približno stotih krožkov. Manj kot dvajset krožkov letno sofinancirajo tudi ustanove, ki jih ponujajo.

Slika 3: Trend števila krožkov, ki se sofinancira iz donacij (prva skupina stolpcev), mednarodnih projektov (druga skupina stolpcev), članov krožkov (tretja skupina stolpcev) in ustanov, ki krožke ponujajo (četrt skupina stolpcev) – primer za obdobje 2008-2010

10

3.2. Značilnosti sodelujočih

Če so bile v prvem desetletju ponudniki oz. izvajalci ŠK združba ljudskih univerz, zasebnih ustanov, NVO in javnih zavodov, so v zadnjih petih letih aktivirale tudi razvojne agencije, splošno izobraževalne knjižnice ter nekateri izvajalci, ki so registrirani le posamič (druge kulturne ustanove, javni zavodi, državna uprava, izobraževalni oddelki podjetij, sindikat). Zajem podatkov o tipu ustanove se je leta 2011 spremenil, zato za približno četrtno izvajalcev podatek manjka ali pa je bil spremenjen. Vendar pa so ključni nosilci »klasičnih« ŠK nesporno še vedno ljudske univerze (približno četrtnina) in nevladne ustanove s podobnim deležem. Približno desetino izpeljejo zasebni ponudniki izobraževanja, s po 5% pa še vse ostale navedene ustanove.

3.2.1. Mentorji

Krožke vodijo pretežno dolgoletni mentorji, ki so uspešno končali Temeljno usposabljanje za vodje in mentorje in so skupnostno učenje odraslih sprejeli in uveljavili kot svoj način dela. Med mentorji prevladujejo ženske (85% leta 2009, 83% leta 2010). Pedagoško andragoško izobrazbo ima približno tretjina, poklicni profili so zelo pestri (preglednica 3).

Preglednica 3: Izobrazbena struktura mentorjev in udeležencev - primer za leto 2008

	Delež mentorjev (%)	Delež udeležencev (%)
poklicna	3	15
4- letna SŠ (poklic, strokovna, splošna)	8	28
Višja ali visoka	38	24
Univerzitetna	32	17
spec	2	1
Mag/dr	13	3
Brez odgovora	4	12

Število dejavnih mentorjev zadnja leta raste (2009: 67, 2010: 83, 2011: 92), saj se aktivirajo nekateri, ki so začasno svojo aktivnost v krožkih prekinili. Slaba polovica usposobljenih je vodenje krožka prevzela le za eno leto, sicer pa 3% povečujejo število krožkov, ki jih vodijo, 13,9% pa jih vodi manj krožkov kot jih je vodilo v letu 2008.

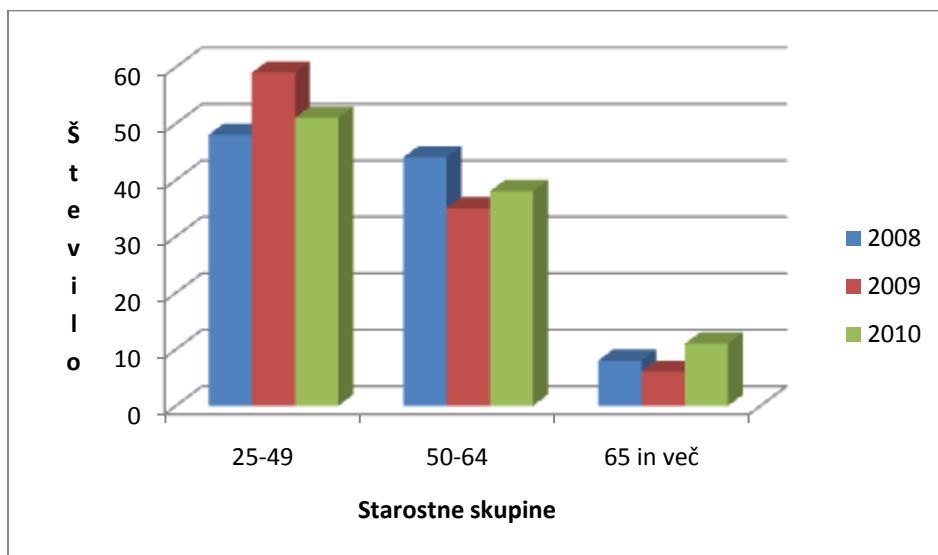
Stalnost udejstvovanja mentorja je le eden od kazalcev kakovosti ŠK. Zanj je ključen stik z lokalnim okoljem: le petina mentorjev poleg krožka ni dejavna v nobeni drugi prostovoljni dejavnosti (20% leta 2009), sicer pa jih polovica deluje v eni do dveh dejavnostih (51% v 2009), desetina v treh do petih dejavnostih in skoraj petina celo v več kot petih dejavnostih (16,6% leta 2009). Dejavnosti, ki jih imamo pri tem v mislih, so predvsem lokalne (58% 2009), približno petina pa poteka na regionalni in nacionalni ravni (po 21% v 2009). Približno desetina mentorjev je dejavnih tudi na mednarodni ravni (8% v 2009), kar torej del ŠK umešča v širši kontekst. Tudi ta kazalec potrjuje tezo o kroženju in komplementarnem dopolnjevanju ŠK z okoljem, saj ŠK kot faza dela ustanove ali projekta vzpostavlja soodvisnost skupine drugimi ravni, pri čemer prihaja do medsebojnega dopolnjevanja in predvsem do učenja.

S kvalitativnimi analizami smo izluščili tri ključne značilnosti mentorja, ki bi jih lahko imenovali tudi kompetence:

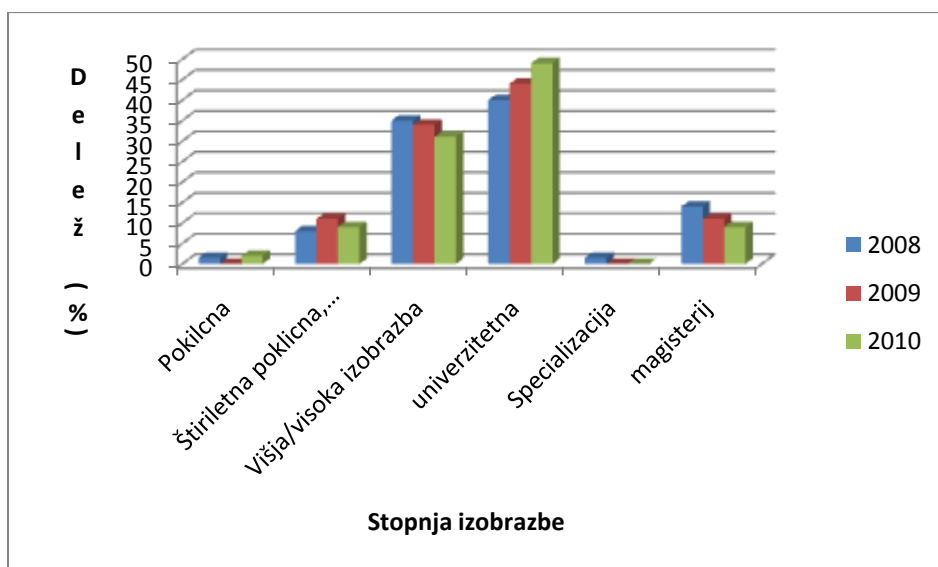
- vpetost v okolje
- dve osebnostni značilnosti:
 - o psihična trdnost in
 - o avtonomnost.

Merljivi kazalci so torej le posredno pomembni, z zadovoljstvom pa ugotavljamo, da smo kazalec vpetosti v okolje zasnovali že pred več leti in za njegovo analizo zbrali kar nekaj podatkov.

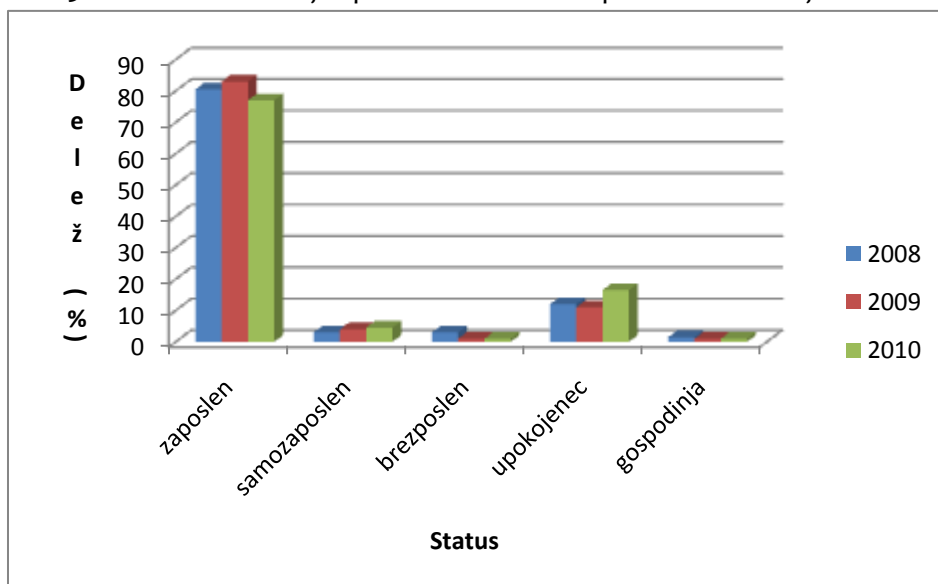
Strukturne značilnosti mentorjev prikazujemo grafično (slike 4, 5 in 6).

Slika 4: Struktura mentorjev po starosti – primer za obdobje 2008-2011

Slika 5: Struktura mentorjev po ravni izobrazbe - primer za obdobje 2008-2011

Slika 6: Struktura mentorjev po zaposlitvenem statusu - primer za obdobje 2008-2011

Izobrazbeni profili mentorjev so bili leta 2008 sledeči: pedagog/andragog (8), sociolog (7), predmetni učitelj (7), inž. gozdarstva (6), dipl. delovna terapevtka, fizioterapevt, defektologija (4), etnologinja (4, mag), organizator dela (4), socialni delavec (3), bibliotekar ali knjižničar (3), ekonomist (2), novinar (2), Likovni tehnik, univ.dipl. akademska slikarka, geodezija, konfekcijski tehnik, medicina (1.sestra), matematik, pravnik, zgodovinar, računovodja, šivilja, specialistka managementa v izobraževanju, gimnazijski maturant, živilski tehnolog.

Pedagoško andragoško izobrazbo jih ima približno tretjina, a ta delež raste (28% v 2008, 33% v 2009 in 35% v 2010).

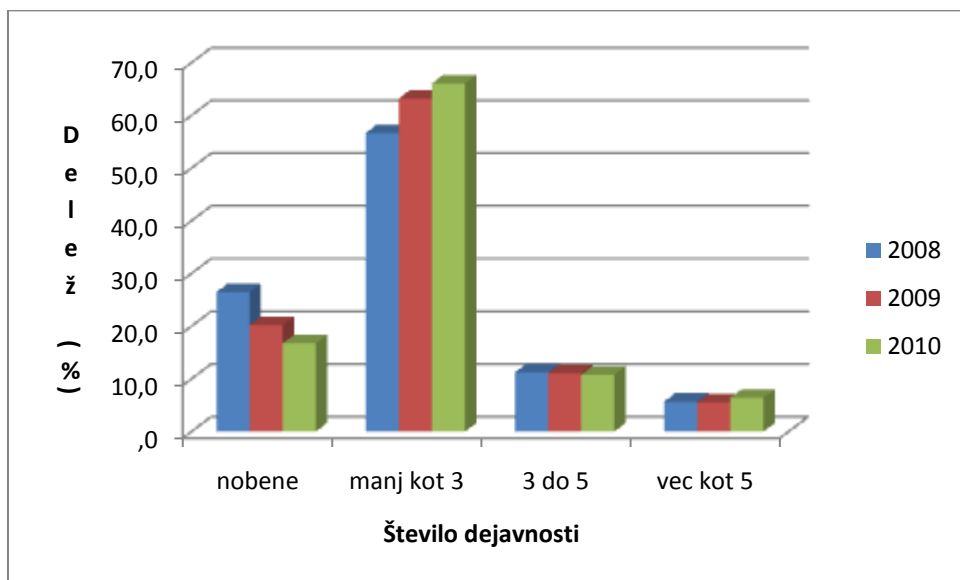
Viri, ki jih mentorji uporabljajo, so zlasti ljudje (okoli 90% krožkov) in literatura (okoli 90% krožkov), toda precej narašča tudi uporaba spletnih virov (45% krožkov v 2008 in 65% krožkov v 2010). Približno 45% krožkom je vir tudi okolje, nekaj manjši meri pa ustanova.

3.2.2. Udeleženci

Leto število udeležencev presega 2000 ljudi. Njihova struktura je zelo pisana in za ugotavljanje učinkovitosti projekta bistvena (npr. za doseganje strateškega cilja – vključevanja ranljivih ciljnih skupin). V internem smislu med seboj različni laže »pretakajo« med seboj znanje, stališča, veščine, z vidika eksterne kroženja pa je tako zagotovljeno neposredno povezovanje nosilcev odločanja s stanjem različnih lokalnih okolij. Slednja prek ŠK izrazijo npr. potrebe po vsebinah učenja ali pa obratno, implementirajo državno zastavljene strategije npr. vseživljenjskega učenja.

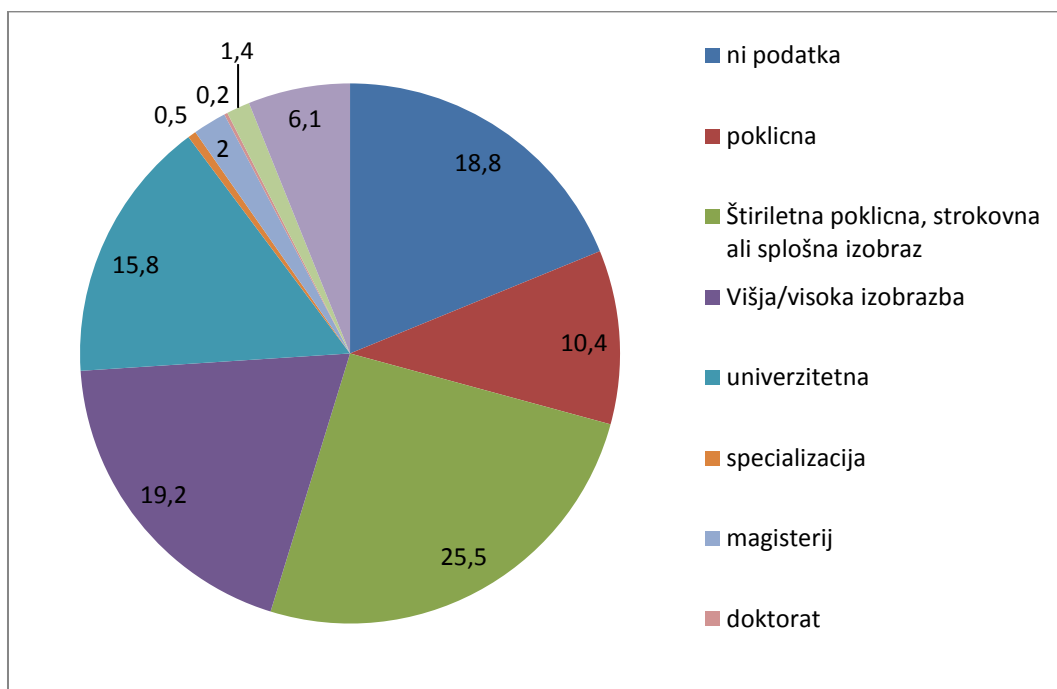
V ŠK je leta 2010 sodelovalo 25% ljudi s strokovno ali splošno srednješolsko izobrazbo, 10% s poklicno in 19% z višjo ali visoko oziroma 16% z univerzitetno izobrazbo. Manjšina je izobraženih nižje (1,4% z nedokončano OŠ in 6% z dokončano OŠ) oziroma višje. Skoraj petina (19%) udeležencev ŠK ni navedlo podatka o svoji izobrazbi.

Ponavljajoče se pobude mentorjev po opustitvi tega podatka iz evidence, še dodatno navaja k predpostavki, da gre za manj izobražene, kar smo preverili is kvalitativnimi analizami za tri regije (Savinjska, Posavska in Osrednjeslovenska) in dodatno na nacionalni fokusni skupini. Domneva o nižji izobraženosti tistih, ki podatka ne posredujejo (kar je sicer njihova temeljna pravica) se je potrdila, zato trdimo, da v ŠK sodeluje skupno v povprečju 35, 9% ljudi z največ poklicno izobrazbo, torej z vidika izobrazbene ravni ranljivih. Zanimive so zlasti navzkrižne primerjave po dveh značilnostih, ki pa so le redko statistično značilne. Med manj izobraženimi so bili leta 2009 zlasti mlajši do 50 let in precej tistih med 16 in 24 letom, nekaj celo mlajših. Med udeleženci prevladujejo ženske in sicer okvirno s tremi četrtinami.

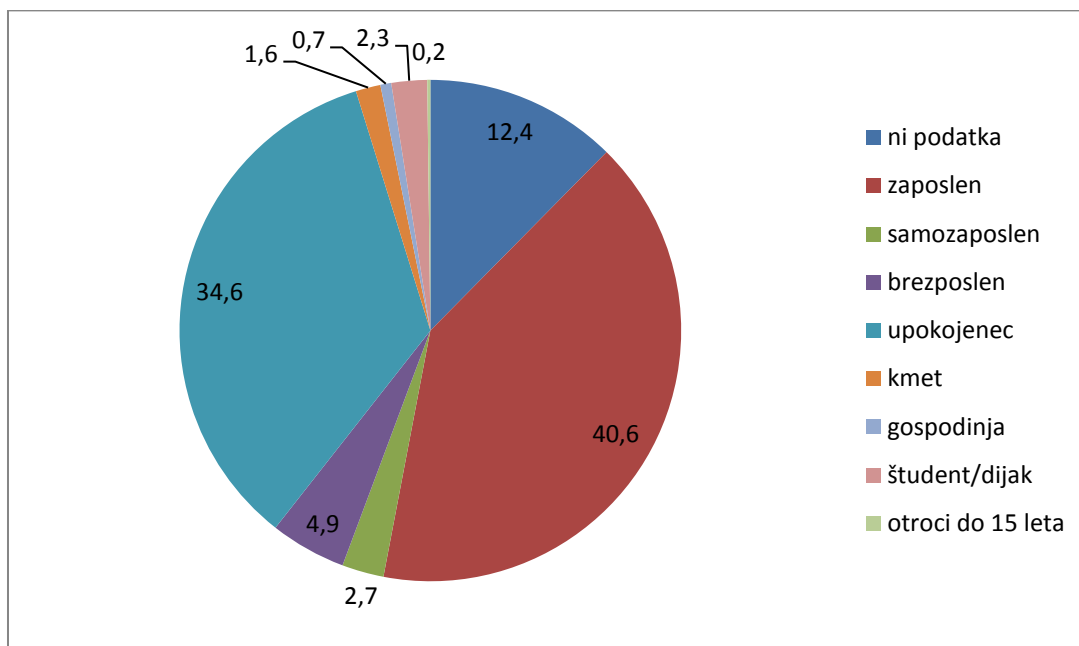
Slika 7: Struktura udeležencev po številu dejavnosti - primer za obdobje 2008-2011

Stopnja izobrazbe je med udeleženci v povprečju nižja kot pri mentorjih.

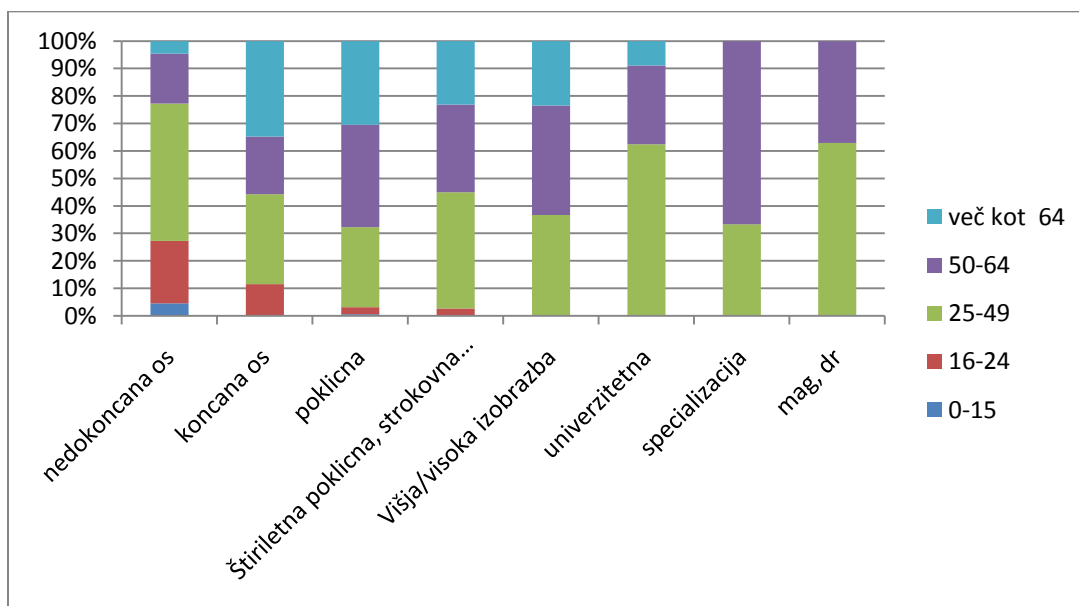
Slika 8: Struktura udeležencev v letu 2009 po ravni izobrazbe - primer za leto 2009

Status udeležencev je pisan, vendar izrazito prevladujejo zaposleni (40,6% v 2009) in upokojenci (34,6% v 2009) (Slika 9).

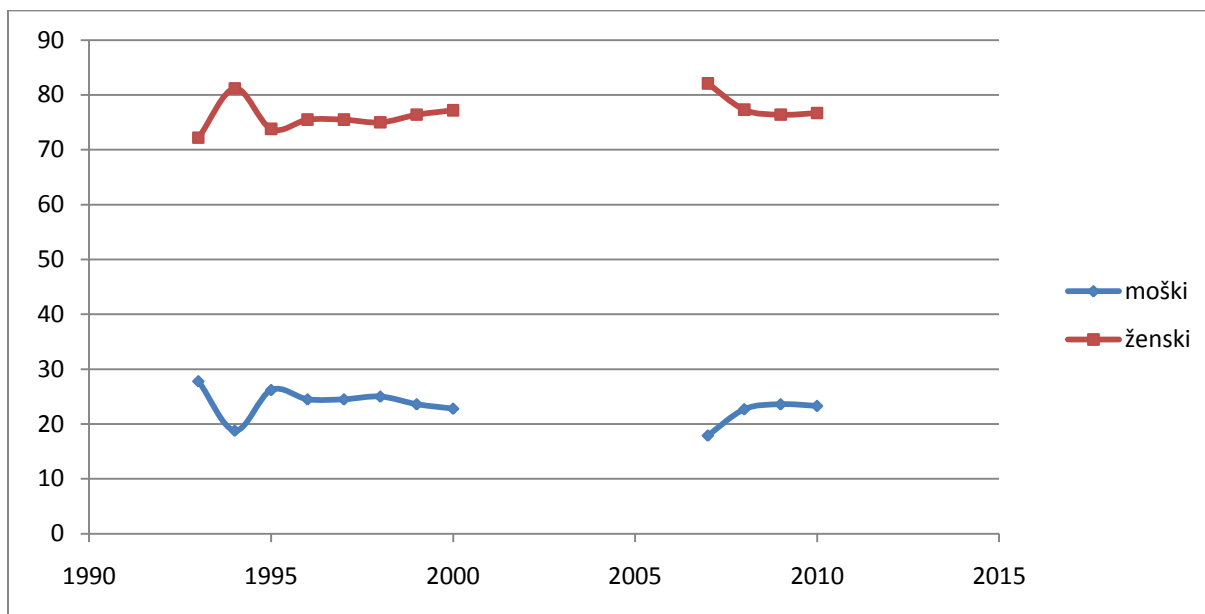
Slika 9: Struktura udeležencev po statusu –primer za leto 2009

Leta 2009 je največji delež udeležencev imelo štiriletno izobrazbo (25%), le 1% je bil brez dokončane osnovnošolske izobrazbe (med njimi štiri šolajoča se dekleta, mlajša od 15 let!), 10% udeležencev je imelo poklicno izobrazbo. Razlike so značilne ($\chi^2 = 0,00$). V krožke je bilo leta 2009 od skupno 1641 dokumentiranih udeležencev vključenih 12 gospodinj, 23 kmetov in 38 dijakov oz. študentov (7 moških in 31 žensk), 80 brezposelnih (63 žensk in 17 moških), 45 samozaposlenih (24 žensk in 21 moških) ter – 567 upokojevcev (455 žensk in 112 moških). za 12% udeležencev nismo pridobili podatka o statusu (slika 10).

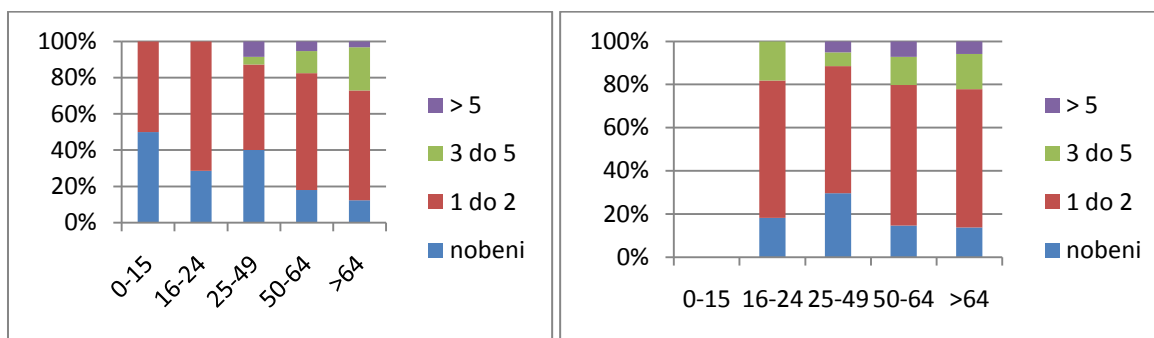
Slika 10: Starostna in izobrazbena struktura udeležencev za leto 2009 (n=1225 tistih, za katere smo med 1641 udeleženci razpolagali s podatkom)

Delež žensk ostaja visok, a se (zelo) počasi uravnoteža z deležem moških, ki narašča. Manjkajoči podatki so za obdobje prehoda med ročnim in e-spremljanjem udeležbe.

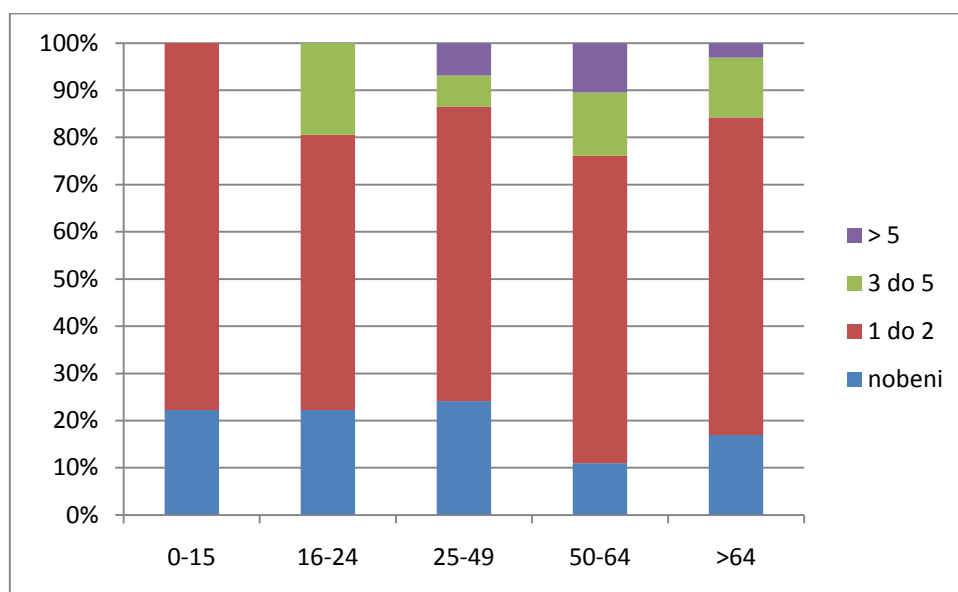

Slika 11: Razvoj strukture udeležencev po spolu za ves čas delovanja ŠK

Delež neodgovorjenih vprašanj o statusu, starosti ipd. v dokumentaciji je stabilno in visoko (38%). Vseeno pa je iz dokumentacije razvidno strukturiranje dejavnosti udeležencev - s starostjo delež tistih, ki niso dejavni nikjer, upada. Upada tudi s časom – če je leta 2008 med najbolj zastopano starostno skupino še znašal okoli 40%, dve leti kasneje znaša okroglo 20% (Sliki 12 in 13). Razlike med kategorijami so značilne ($\chi^2=0,00$).

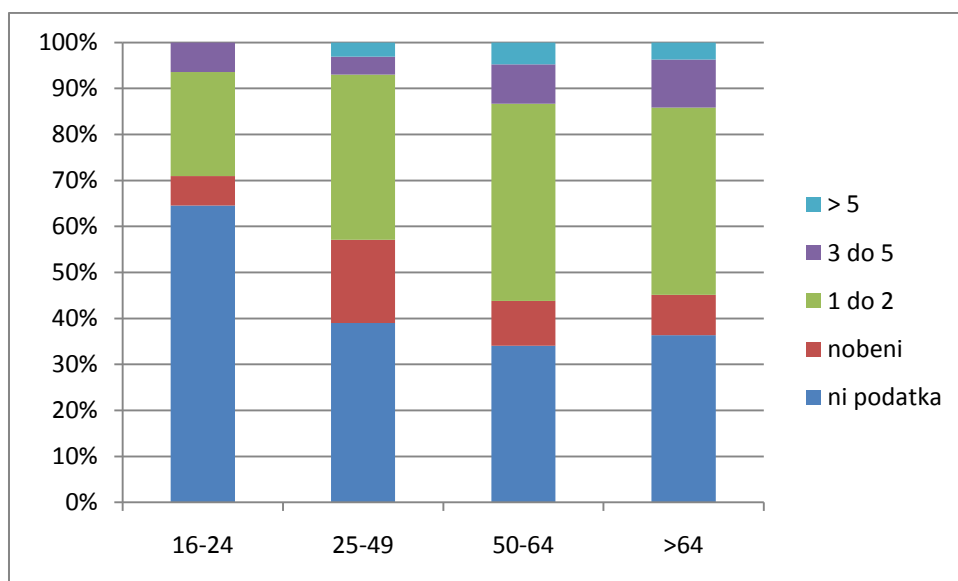
Slika 12: Struktura udeležencev po starosti in prostovoljski aktivnosti - primer za leti 2008 in 2009

Slika 13: Struktura udeležencev po starosti in prostovoljski aktivnosti - primer za leto 2010

Kako se krožki med seboj razlikujejo po strukturi udeležencev?

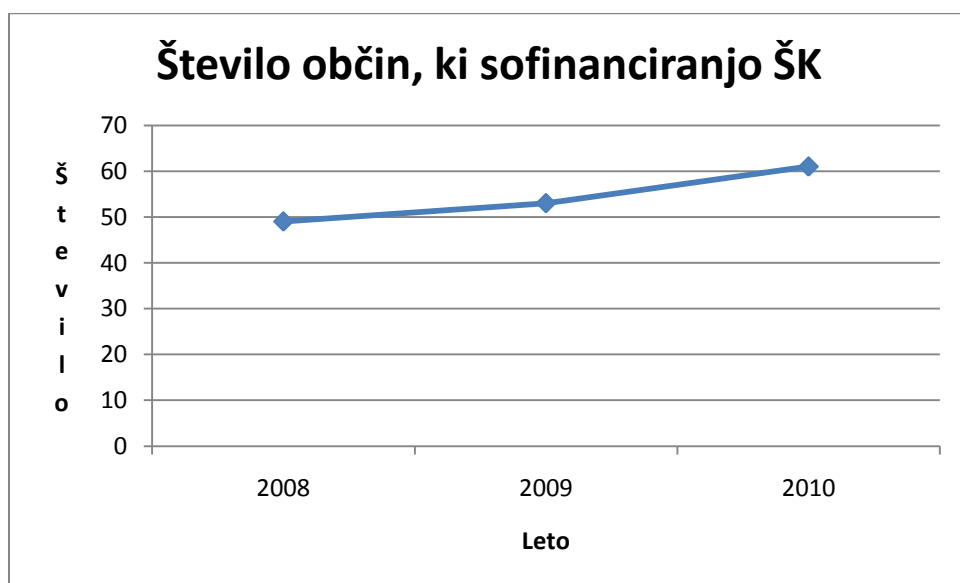
S starostjo število prostovoljskih dejavnosti raste. Za leto 2009 so te razlike značilne ($\chi^2=0,00$).

Slika 14: Število prostovoljskih dejavnosti glede na starost udeleženca (leto 2009, n=1358)

3.2.3. Trendi razvoja z različnih vidikov

Število lokalnih skupnosti, ki sofinancirajo krožke, raste, in sicer je leta 2008 svoja sredstva dodalo 49 občin, leto kasneje 53, v letu 2010 pa 59. Prednjači občina Kranj, ki je leta 2008 sofinanciral 9 krožkov, leto kasneje 10 in leta 2010 že 13 ŠK. Sledijo Ljubljana (6,9,12), Ajdovščina (5,7,12) in Koper (6,7,7). Število občin, ki sofinancirajo krožke raste (slika). V zadnjem letu je bilo takih občin 61, med njimi le 31% takih, ki so prispevale le k enemu krožku.

Slika 15: Število občin, ki sofinancirajo študijske krožke – trend za obdobje 2008-2010

3.2.4. Vsebine študijskih krožkov

V vsem obdobju spremljanja razvoja ŠK so vsebine grupirane enako, da je omogočeno spremljanje sprememb. Prevladujoče vsebine se ne spreminjajo, kar nakazuje stabilno potrebo po teh vsebinah. Vsebinsko praktično ves čas prevladujejo etnološke vsebine (18%), in ročne spretnosti (15%) ter osebni razvoj (14%). V zadnjih treh letih pa opazamo pomembno strukturno spremembo, naraščanje zanimanja za jezike. Razlog za to bi utegnilo imeti vstopanje U3ŽO v ljudske univerze in knjižnice z vnaprejšnjo ponudbo vsebin. Ob dihotomiji udeležencev glede na namen in učinke ŠK (zase – za skupno), se zdi ta smer razvoja manj sprejemljiva, še zlasti z vidika, da smo zabeležili tudi višji delež sredstev, ki ga za mentorja taki ŠK namenjajo (prim. Poročilo za leto 2010) (preglednica 2).

Preglednica 2: Primerjava nekaterih elementov študijskih krožkov med ACS in U3ŽO

%	2008	2009	2010
etnologija (dediščina, identiteta)	18,6	18,9	17,8
kulturne ustvarjalnice (gledališke predstave ipd.)	4,4	3,6	3,8
ročne spretnosti (prtički, glasbila, okraski, kuhanje ipd.)	18,6	12,4	16,0
osebni razvoj, zdravo življenje, rekreacija	16,8	16,6	13,6
ekonomija, poslovanje, trženje	0,9	3,0	2,3
mediji, računalništvo	4,4	7,1	5,6
ekologija, vrtnarjenje, zeliščarstvo	8,8	8,9	8,5
gozd	4,4	3,0	3,3
branje in ustvarjalno pisanje	0,9	5,3	2,8
Tuji jeziki	7,1	8,9	13,6
Drugo	15,0	11,8	12,7
Ni podatka		0,6	43

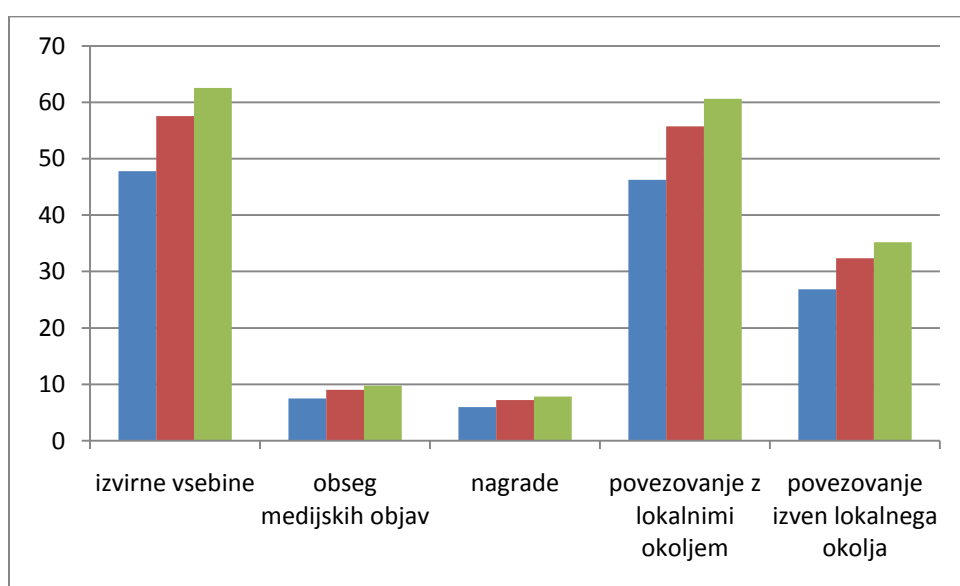
4. Rezultati kvalitativne analize značilnosti študijskih krožkov

4.1. Kazalci kakovosti študijskih krožkov

Kakovost študijskega krožka nakazuje več zelo različnih kazalcev (izvirne vsebine, povezovanje z lokalnim okoljem in izven njega, obseg medijskih objav, različne javne nagrade).

Žal so bili mentorji za kakovost nagrajeni le v prvih letih projekta. Danes razpolagamo s podrobno dokumentacijo in kazalci ŠK, neposrednimi (slika 16, ki se lahko podvajajo) in posrednimi, ki jih opisujemo v nadaljevanju.

Prevladujoča neposredna kazalca odlikujeta približno tretjino krožkov.

Slika 16: Razvoj števila in razmerja med kazalci kakovosti študijskih krožkov - primer za obdobje 2008 - 2010

Kazalci kakovosti so poleg navedenih tudi pestra struktura udeležencev, doseganje manj vključenih in izvirne vsebine. S tega vidika poročila identificirajo predvsem pestre skupine udeležencev (nad 50% poročil v posameznem letu, izvirne vsebine (okoli 40% poročil v posameznem letu in približno četrtina tudi manj vključene ciljne skupine)⁵.

⁵ 2008: 54%, 42% in 26%

Testiranje značilnosti razlik med tipi krožkov smo izpeljali za leto 2010, ki je pokazalo značilne razlike za naslednje kazalce:

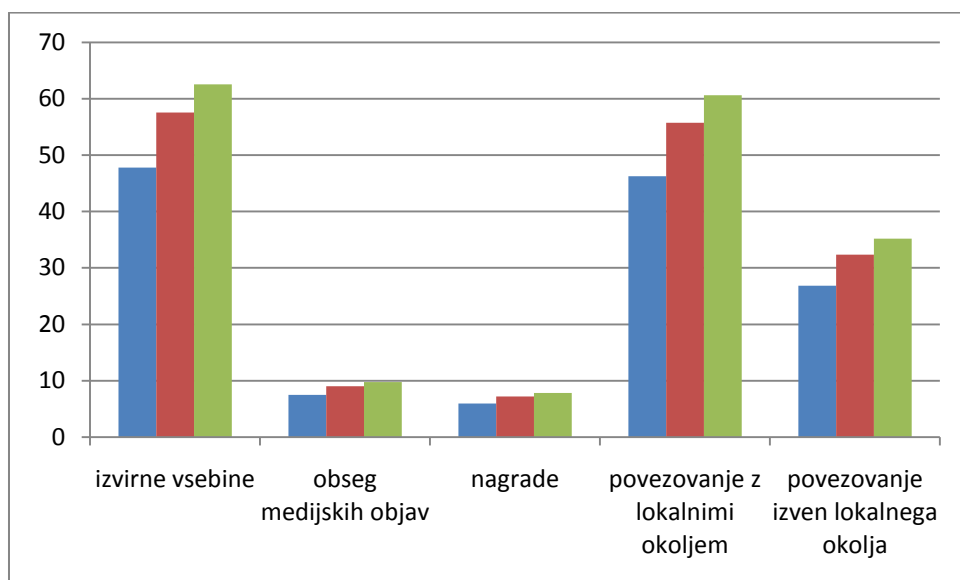
- »vključenost v lokalno okolje«: v letu 2010 je tako povezavo potrdilo 38% BMKjev in le 26% klasičnih krožkov ($\chi^2=0,40$);
- cilji:
 - 19% BMK je cilj osvojiti nove tehnike, veščine, za klasične ŠK pa to velja za 63 ($\chi^2=0,001$)
 - drugačen način dela občutijo v BMK v 24%, v klasičnih ŠK pa v 88% ($\chi^2=0,08$)
 - demokratičnimi odnosi BMK 19%, klasični ŠK 21% ($\chi^2=0,009$)

Tretjina krožkov v letu 209 za svoj kazalec kakovosti navaja vključenost manj vključenih ter skoraj še enkrat toliko (59%) pestro sestavo udeležencev. 12% za kazalec kakovosti navaja tudi povezovanje izven ožjega okolja, vendar to velja predvsem za ljudske univerze.

Eden od kazalcev kakovosti je tudi način njegovega delovanja. Izobraževalne cilje je večin krožkov načrtovala ob začetku (2008: 42,5%, 42% v letu 2010 ali sproti (31,9% leta 2008, 18% v 2010). V desetini primerov je izobraževalni cilj predlagal mentor (10% v 2010), le posamično pa je bil ta cilj zastavljen tudi drugače. Podobno razmerje je tudi pri izbiri akcijskih ciljev.

Tipi krožkov (klasični, bralni, okoljski) se s tega vidika razlikujejo - pri bralnih krožkih je delež tistih, ki niso skupaj izbirali cilja (torej ga je bil znan vnaprej ali ga je izbral mentor), značilno nižji (4,7%) kot pri klasičnih krožkih (28% v 2010) ga je imelo znanega že vnaprej ($\chi^2=0,066$). Pri akcijskih ciljnih razlike med tipoma krožkov niso značilne: ob začetku ali sproti so si ga v ŠK zastavili v približno enakem deležu (62%) kot v BMK (65%), leta 2010 pa kar v 81% za BMK in 67% v ŠK.

4.2. Mentorska ocena kazalcev kakovosti ŠK za obdobje 2008-2010

Slika 17: Kazalci kakovosti ŠK po oceni mentorjev

Prevladujoči kazalci kakovosti še naraščajo in kažejo na ustvarjalnost, vpliv na okolje in vertikalni socialni kapital. Delež krožkov, ki se ne nadaljujejo, rahlo narašča in je med 22% (2008) in 25% (2010). Težav večinoma ni (87% 2008, 96% 2009 in 87% v 2010).

22

4.3. Študija primera

4.3.1. Primer ŠK

Študijski krožek X je majhna učeča se skupina, ki **raziskuje** prostor A, **zbira podatke in pričevanja** o tradiciji, navadah, razvoju, stališčih, ustvarjalnosti, **oblikuje tiskane številke glasila** ter vse to redno in obilno posreduje javnosti v različnih oblikah. Identiteta in sporočila prostora so **del identitete krožka**. Ima **dejaven in participativen pristop**. Nepoklicno strokovno individualno delo se prepleta z umetniško ustvarjalnostjo, obenem pa se nadgrajuje, plemeniti, tudi brusi v skupini. Od nje namreč pričakujemo več kot le vsoto posameznikovih prispevkov, kar v šestnajstih letih pušča opazne učinke, na skupini in v okolju, kjer deluje.

ŠK Xje **vpeljal na nacionalno raven** ne le jezik, ampak tudi sporočila prostora, in sicer že, ko je bila ta oblika novost v Sloveniji, leta 1995. Prejel je dve nacionalni priznanji ob Tednu vseživljenjskega učenja (1998, 2004), kar je imelo za posledico obilno promocijo, tiskano, spletno in v obliki DVD (Ljubljana 2008, dostopno na podstrani projekta Teden vseživljenjskega učenja http://tvu.acs.si/zgledi_vlecejo/zgledi_vlecejo_opisi.php?opis=5). Posebna vrednost študijskega krožka je njegovo **povezovanje preteklosti z razmisleki in interpretacijami o možnostih za prihodnost**. Njegova glasila in javne prireditve namreč niso omejeni na opisovanje preteklosti, ampak tudi na odgovorno in ustvarjalno zavzetost v

sedanjosti za prihodnost. Iz gradiv je razbrati, da utrjevanje lokalne identitete in pripadnosti zemlji razume skladno z izročilom kot

- nenehno širjenje obzorja, ki omogoča preživetje in se ne ozira na meje, ki so manj trajne od kulture ter pojmovane enkrat kot meje med državami, drugič kot razlike med mestom in podeželjem ali med formalnim in neformalnim učenjem in še na mnoge druge načine;
- izgradnjo sožitja, ki ga ideološke fraze o identiteti kot preživetem, staromodnem ali nacionalističnem konceptu ter preziranje prvobitnega v prostoru mnogih sprememb in vplivov motijo, zavirajo in ne spodbujajo, namesto da bi ga omogočali;

Temeljni cilj in smisel svojega dela je krožek sprva prepoznaval v branju sestavkov v izvirnem lokalnem jeziku, nato v njegovem zapisovanju in spodbujanju ustvarjalnosti. Obsega in kakovosti rezultatov predlaganega krožka ne kaže prikazovati ne da bi upoštevali, koliko virov jim je bilo za to na voljo, osebnih, lokalnih ali nadlokalnih. Ob redni podpori Ministrstva za šolstvo in šport je ŠK deloval predvsem iz osebne zavzetosti in sredstev, dopolnjenih s sredstvi sponzorjev in prodaje glasila. Glede na razpršenost prebivališč udeležencev ter na oddaljenost krajev prireditev si ne drznemo ocenjevati stroška, ki so ga s pripravami, obiskovanjem pričevalcev, obiski arhivov, cerkvenih in posvetnih, na Koprskem, v Trstu, Pazinu in v Benetkah, imeli udeleženci. Zagotovo pa sta bili obletnici, deseta (Narodni dom, Trst, 2005, Pokrajinski muzej Koper, 2006) in petnajsta (Knjižnica Srečka Vilharja, 2010), povezani z večjimi stroški.

Uveljavljenost, vpliv in pozitivne spremembe zaradi delovanja ŠK X so zanimivo vprašanje, kajti zaznati je razdaljo med javnim prostorom (mediji, institucije) in »navadnimi« ljudmi. Med slednjimi je krožek dobro poznan, vedno odlično sprejet in nagrajen z bučnimi aplavzi, polnimi dvoranami in pobudami po novih srečanjih. Če njihove rezultate strnemo po ključnih tipih, so to:

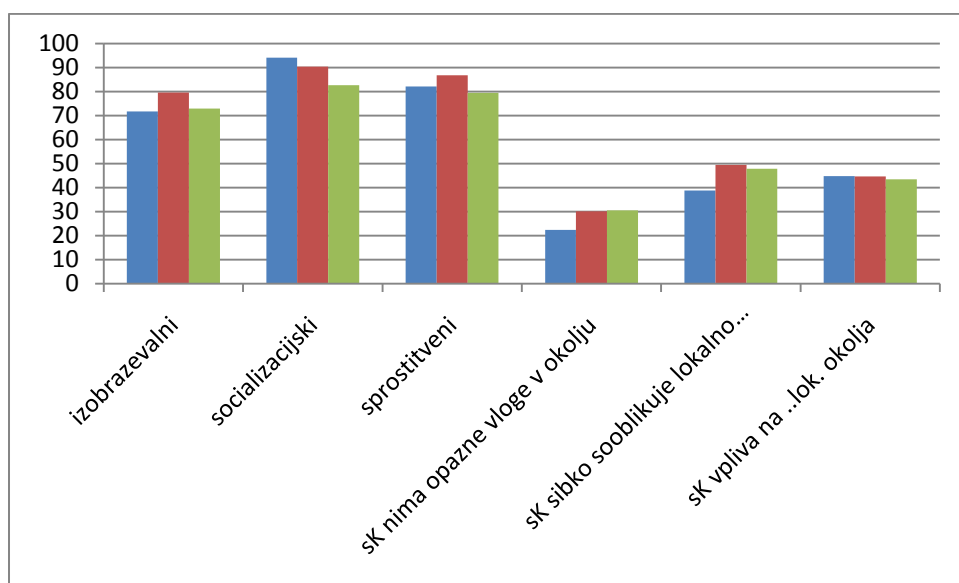
- 15 številčk glasila s povprečno naklado 500 izvodov,
- Razstavi v koprski knjižnici;
- Založniško delo
- Posredno uveljavljanje strokovnjakov za posamezna področja identitete
- Nacionalna nagrada ob Tednu VŽU
- Nastopi (seznam krajev v nadaljevanju) za katere je tipično, da so potekali neglede na državno mejo (navajamo po abc redu):

Abitanti (2010), Ankaran (2005), Boljunec (2009), Brezovica pri Gradinu (2006, 2008), Dolina (2009), Gažon (2001, 2002, 2006, 2011), Gornja Radgona (2002), Gračišče (2007), Ilirska Bistrica (2010), Izola (hotel Delfin 2004-2009, 2010), Koper (2001 in 2003 knjigarna Libris, 2006 Pokrajinski muzej Koper, 2010 Knjižnica Srečka Vilharja), Korte (2002), Koštabona (2004, 2005, 2008, 2011), Kranj (2002), Kubed (2003), Krkavče (2003), Ljubljana (2001 Knjigarna Mladinska knjiga, 2003 Hotel Celica, 2008 Društvo slovenskih pisateljev, 2011 Zavod sv. Stanislava), Lopar (1996, 1997, 1999, 2003), Marezige (2002), Lonjer (2004), Mačkolje (2003), Manžan (2007), Movraž (2006, 2008), Markovec (2009), Nabrežina (2005), Nova vas nad Dragonjo (2003), Novo mesto (2010) in organizacija gostovanja zanje v Istri (oktober 2010), Portorož (1998), Piran (2006), Ptuj (2010), Podgorje pod Slavnikom (2009), Prešnica (2009), Puče (2001, 2009), Ravni dol pri Kočevju (2008), Remšnik na Koroškem (2002), Sežana (2003), Sv. Peter (2007), Sečovelje (2007), Strunjan (2006), Škofije, Škedenj (2002, 2005, 2007), Trst (2005 Narodni dom, 2006 Društvo slovenskih izobražencev, 2006 in 2009 Rovte-Kolonkovec).

Neodvisna strokovna ocena dela in izdelkov v šestnajstletnem obdobju je bila ena od stalnih skrbi krožka oziroma njegove mentorice. Strokovna vrednost rezultatov in vloge krožka strokovno večkrat presojana, s kriteriji nacionalnih projektov, v katerih so prejeli nagrade, pa tudi s strani referenčnih posameznikov. In katere prepreke je moral ŠK X preseči za doseganje navedenih rezultatov? Kot vsakdanji prebivalci tega prostora niso izjemno znane osebnosti, vseeno pa avtoritete, za pluralno družbo blaginje morda pomembne bolj kot je to javno priznано. Njihova ne-izpostavljenost v institucijah formalnega sistema ali po funkcijah v civilni družbi je posebna in skladna s teoretskim utemeljevanjem vsakdanjika kot naše identitete (Freire, Fletcha idr.). Rezultate so morali doseči z ustvarjalnostjo in iznajdljivostjo, predvsem pa brez infrastrukture in v splošnem vzdušju odnosa do ljubiteljstva kot manj vrednega. Ob sistematični samoiniciativni skrbi za kakovost, avtentičnost govorice in nezoran trmuni se zdi, da je dozorel čas za njihovo javno potrditev. V prostoru, kjer krožek deluje, nastopa tudi kriterij multikulturalnosti. Omenjeni krožek ga zadovoljuje s svojo avtentičnostjo, in sicer po izvoru njegovih članov, namenu njihovega dela in lokacijah svojih prireditev. Posebej vredna je usmerjenost v kraje in ljudi z manj priložnostmi za učenje, druženje in razvoj. Ključno je, da delujejo v lastnem prostoru, to pa daje dolgoročnejše učinke od razdalje, ki nastane, kadar se taistega dela lotijo strokovnjaki »za« »laike«. Njihova dialoška drža spodbuja medsebojno spoznavanje, posledično pa zbliževanje, zato je učenje v študijskih kroških morda celo neupravičeno prezrta praksa, ki se kot uporabna kaže tudi v drugih institucijah istega prostora, državnih in civilnodružbenih (knjižnica Izola, Anbot Piran, Ljudska univerza Koper). Vrednost sobivanja namreč dodaja z učenjem, z osebnimi stiki in iskanjem manj vključenih ljudi, prezrtih vsebin, temeljnih bivanjskih izkušenj. Za vse to imajo javne institucije vse manj sredstev in energije. Prepoznati in priznati tovrstno delovanje in organizacijsko obliko bi pomenilo približati se utripu življenja svojih občanov, zlasti tistih, ki jih je sprememb in dialoga strah ter tistih, ki prisegajo na virtualne skupnosti in medijsko podobo sveta.

4.4. Učinki ŠK in njihov vpliv

Učinki ŠK so večplastni – s približno 90% prevladujejo socializacijski, a ta vloga ŠK rahlo upada. Sledijo jim z okroglo 80% sprostitveni učinki, ki so prav tako vse manj pomembni. 70-80% ŠK poroča o izobraževalnih učinkih, katerih delež narašča. Lahko torej trdimo, da je namen ŠK dosežen in se krepi, obenem pa prispeva k socialnemu kapitalu okolja, kjer delujejo, o čemer priča opredelitev jakosti vpliva na okolje (slika). Za noben krožek v zadnjih treh letih mentorji niso trdili, da v okolju ne bi imel vloge! V približno tretjini krožkov ta vloga ni opazna, v 45% je opazna, a je šibka, v 12-17% pa ta vpliv sega tudi prek meja ŠK.

Slika 18: Delež krožkov s posameznim učinkom - primer za obdobje 2008-2010

Podatki za leto 2010 kažejo, da med tipi krožkov prihaja do značilnih razlik v učinkih, in sicer le tistih, ki so prepoznani na ravni lokalne skupnosti: 71% bralnih krožkov od skupno enaindvajsetih v letu 2010 izraža tovrstne učinke, a le 46% klasičnih krožkov od skupno 190. ($\chi^2=0,029$).

Učinki so nedvomni, saj le leta 2010 od 213 krožkov le eden izrazil, da učinka ni bilo. Se pa kažejo značilne razlike v deležu krožkov, ki dosegajo učinke, in sicer učinke na udeležence (običajno so izraženi hkratni učinki, prihaja pa do nekaterih poudarkov):

- učinek krožka na udeležence je bil v letu 2010 izobraževalni za 30% BMK in 69% ŠK ($\chi^2=0,002$), socializacijski za vse BMK in za 75% ŠK ($\chi^2=0,005$) in sprostitveni v 81% BMK in 69% ŠK (neznačilna razlika).

Redno letno želi več kot 85% krožkov svoje delo nadaljevati (2010: 89%).

4.5. Potrebe po izpopolnjevanju

Potrebe po izpopolnjevanju smo zajeli za vsa leta skupaj (vnosi od 2007-2011). Več kot polovica mentorjev daje pobudo po izpopolnjevanju.

Izrazito prevladuje potreba po veščinah motiviranja in vodenja , čemur sledijo učne metode in strategije. Nekateri so predlagali konkretne teme, le redki eksplicitno zavračajo izpopolnjevanje.

Preglednica 4: ŠK se umeščajo v širši kontekst

Motiviranje udeležencev	Moderiranje	Učne tehnike in strategije	Vrednotenje in priznavanje znanj	Vodenje skupine in poznavanje	Izbrana tema	Ne bi se izpopolnjeval
377	287	304	243	295	0	11
101	68	76	57	84	0	7

4.6. SWOT ANALIZA projekta študijski krožki

Na delavnici s predstavniki javnih zavodov (Gorenjski muzej, Srednješolski center Celje, zavod za gozdove) so bili študijski krožki v kontekstu recesije ovrednoteni s kazalci, prikazanimi v preglednici, na podlagi česar sta bila podana dva predloga: večja promocijska akcija in ovrednotenje kakovosti mentorjev. Slednjo izpolnjujemo tudi s pričujočo analizo, medtem ko možnost večje promocijske akcije pričakujemo morda iz projekta INTERREG-STUDY CIRCLES, ki se je pričel oktobra 2011.

Preglednica 5: SWOT analiza študijskega krožka z vidika javnih zavodov

SLABOSTI	PREDNOSTI
Administracija neprepoznavnost (v kolektivu, v javnosti) stroški udeležbe moč mentorja < moči nosilcev odločanja omejeno obzorje (v stroko, v naloge ustanove) notranje slabosti ustanove splošen odnos do izobraževanja in skupnosti	Ustvarjalni naboj in pogoji za ustvarjalnost; Strukturiranost v pravila in infrastrukturo Odprtost (skupinam, okoljem, vsebinam...) Zaposleni na ACS → lažje dosegamo skupni cilj ŠK lahko dosegajo več namenov hkrati Spodbujajo in omogočajo povezovanje (intra in inter) (10% z gospodarstvom, 27% med javnimi zavodi, 21% z lokalnimi skupnostmi) Omogočajo pestrost (ciljnih skupin, vsebin, virov, doseganje neopaznih (molčečih)) Brezplačnost Ne omejujejo Učinki so dolgoročni (nova znanja, veščine, drug način dela); moški mentorji izpostavljajo zlasti izobraževalno vlogo, ženske mentorice pa sprostitev in socializacijo OB izobraževanju
NEVARNOSTI	PRILOŽNOSTI
Trend usihanja sredstev od vseh virov Da s pravnim okvirjem prizadenemo prostovoljstvo Neprepoznavnost Obvezna udeležba, če najdemo razvojne možnosti v obliki projekta, ki to zahteva	Za interno izobraževanje-razvoj kadrov Kot dodana vrednost v času omejitev Primeri: strokovne skupine (ZGS Lisca, SŠ: učitelji) Za medinstitucionalno sodelovanje kot kulturno izposojajo (medsebojni obiski ŠKjev npr. Istrani, Novomeščani, Radovljica-Bitnje, ...) Za delo z javnostjo (vsi javni zavodi), ker tako dosegajo svoj cilj, vzpostavljajo ugled in aktivirajo prostor in svoje ciljne skupine ZA UČENJE/VZPOSTAVLJANJE TIMSKEGA DELA/SODELOVALNOSTI/PRIPADNOSTI/SOCIALNE KOHEZIJE Za medgeneracijsko povezovanje (primer: delo z mladimi v šoli) Za povezavo med formalnim in neformalnim izobraževanjem Razviti/nadaljevati merjenje učinkov Razviti in nadaljevati promocijo (ločeno od TVU) Za razvoj novosti v instituciji ali na strokovnem področju

*rdeče označene pojme je navedlo več virov

4.7. Vpliv ŠK na okolje

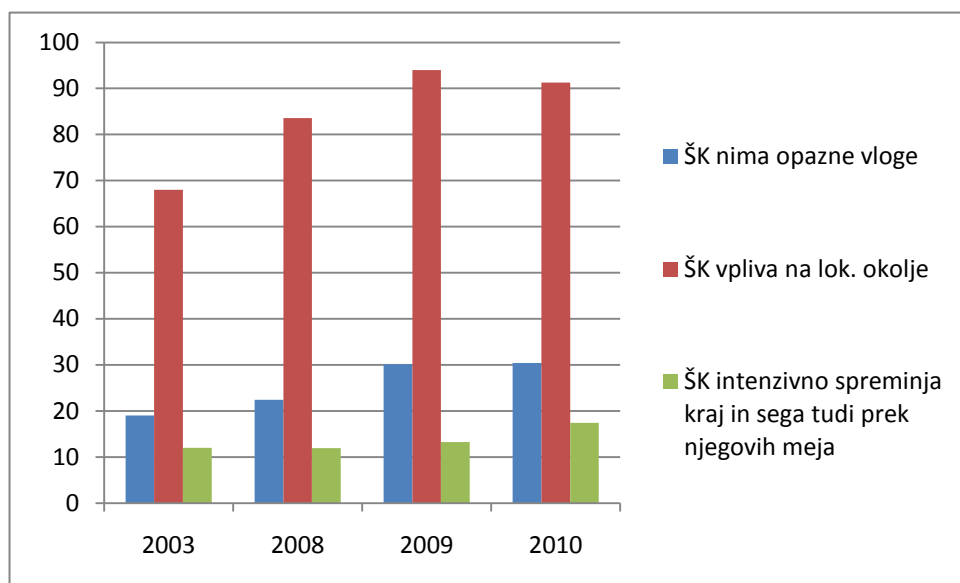
Vpliv ŠK se je s časom povečal ter smo ga preučevali neposredno in posredno prek opredelitve največjega dosežka ŠK ter podrobnejše analize manj vključenih ciljnih skupin.

Po mnenju mentorjev približno polovica ŠK na lokalno okolje vpliva le šibko, druga polovica pa precej (slika 4). Delež tistih, ki na okolje ne vplivajo, je zrastle iz petine na tretjino, obenem pa se je povečal tudi delež tistih, ki okolje intenzivno spreminjajo ter segajo tudi prek njegovih meja (z 10% na skoraj 20%). Gre torej za dihotomen razvoj, ki ga je mogoče povezati s strukturo udeležencev:

- zapiranje (urbanih upokojencev?) v pretežno osebno rast
- odpiranje (dejavnih ostalih?), ki v infrastrukturo manj opremljenih okoljih skrbijo za razvoj.

Nove analize potrjujejo leta 2007 podrobno preučen odnos do kraja bivanja in razvoja (Bogataj, 2009), torej izrazito in statistično visoko značilno dihotomijo med:

- razvojno dejavnejšimi (starejšimi) krožkarji s podeželja, ki so vpeti v različne lokalne ter več kot enkrat mesečno tudi prostovoljske dejavnosti ter imajo za razvoj vrsto predlogov in pobud, učinke ŠK pa razumejo predvsem na ravni skupine in lokalne skupnosti ter
- razvojno nedejavnimi (mlajšimi) urbani krožkarji, zlasti ženskami, ki so društveno ali prostovoljsko manj ali celo nedejavne, pričakujejo razvoj od plačanih služb in vidijo učinke ŠK predvsem na osebni ravni.

Slika 19: Vpliv ŠK na okolje oz. kraj (možnih je bilo več odgovorov, z logično kontrolo pa so preprečeni nelogični odgovori) za leta 2003, 2008, 2009 in 2010

Vpliv na okolje je razviden tudi iz že navedenih nagrad, dodatno pa tudi iz navedb največjega dosežka krožka (za leto 2008 so mentorji kot največji dosežek navedli npr. ŠK je jedro dogajanja; zgled društvom v lokalnem okolju; velika medijska odzivnost in obiskanost prireditve; vpliv na pridobitev nove knjižnice); Največji dosežek je opredeljen s šestimi različnimi temami oziroma značilnostmi: z že omenjenim vplivom na razvoj okolja ter s trajnostjo, aktiviranjem ljudi, razvojem pripadnosti, pestrostjo skupin (posledično medkulturnim sodelovanjem v njih!) in novim načinom razmišljanja. Primeri trditve za leto 2008 (*citirano*):

- trajnost (trinajstletno nenehno delovanje, možnost za doseganje dolgoročnih ciljev, redno srečevanje v drugem kontekstu; delujemo že od leta 1993)
- aktiviranje (da se vedno iz začetne ideje ... izlušči še kakšna; k učenju je ŠK spodbudil osebe, ki se sicer ne učijo na tak ali podoben način; člani krožka so se pogumno spoprijeli z zahtevnejšimi temami, kljub temu da so obvladali le osnove računalništva ter da računalnika ne uporabljajo na delovnem mestu; aktivno sodelovanje z vprašanji, pomisleki, tudi nestrinjanji; osebna rast udeležencev; navdušenje in medsebojno sodelovanje pri izmenjavi izkušenj, učenju, dovzetnost za novosti;)
- razvoj pripadnosti (druženje posameznikov, ki se sicer ne družijo pogosto; .. počasno vraščanje v okolje; ljudje so spoznali, da morajo tudi sami narediti nekaj za svoj kraj; spodbuditev zanimanja udeležencev za ... ponudbo mesta ... v poletnih mesecih; izredna pripadnost članov skupini; občutka pripadnosti, vsekakor pa druženja med ljudmi; vključitev brezposelnih oseb, ki so tako pridobile občutek pripadnosti;)
- pestrost skupine/ sodelovanje (npr. medgeneracijsko) (člani so bili različnih stopenj izobrazbe in različnih statusov; povezovanje staršev med seboj; vse večje zavedanje staršev o pomenu in nujnosti izmenjave izkušenj in izobraževanja na področju medosebnih odnosov, družine, komunikacije, vzgoje; medgeneracijska pestrost; se navaditi podeliti mnenje o prebranjem z drugimi in sprejemati mnenje drugih; medgeneracijska, starostna in izobrazbena pestrost; medkulturni in medgeneracijski dialog; medsebojno učenje, sodelovanje, komunikacija; dogovor o organizaciji vseslovenskega športnega srečanja za osebe po poškodbi glave; sodelovanje samostojnih ustvarjalnih članov na projektu in njihova lastna bogatitev z druženjem in delovanjem v krožku; oblikovanje nasvetov za boljše življenje v partnerski zvezi;)
- nov način razmišljanja/kulture (o odnosih s svojimi hčerami), drugačen pogled na filmsko umetnost; obujanje vsega, kar izginja iz naših vasi, tako znanja v ročnih spretnostih; vsebin našega krožka ne najdemo med običajno izobraževalno ponudbo; dvig bralne kulture; realizirati izsek in ga pripraviti kot samostojni produkt; nastaja zbirka germanizmov - zbrano delovno gradivo.)

Doseganje manj vključenih je eden od neposrednih ciljev ŠK. Po mnenju mentorjev ta delež znaša med 30 in 40%, kar je primerljivo z kvantitativnimi ugotovitvami (npr. za kriterij izobrazba). Za opredelitev deleža ranljivih je najprej ključno, kdo so po mnenju mentorjev sploh ranljivi udeleženci ŠK. Mentorji so v poročilih za opredeljevanje družbeno ranljivih skupin navedli različne kriterije, ki jih je bilo mogoče kategorizirati v naslednji skupini:

zdravstvena stanja ali umestitev v ustanovo zaradi njih (Sonček, VDC, LGBT, stanovalci Varne hiše, Ozare, Šent-a, Dom upokojencev; osebe z multiplo sklerozo, osebe z diagnozo depresija, odrasle osebe s posebnimi potrebami, osebe po nezgodni poškodbi možganov, slepi in slabovidni, odrasle osebe z motnjo v duševnem razvoju, bivši zdravljeni psihiatrične bolnice, invalidski upokojenci, gibalno ovirani)

socialna stanja, ki so določena

- z lokacijo (oddaljeni od drugih učnih središč)
- s starostjo (starejši, mladi)
- s spolom (ženske npr. tujke, kmečke gospodinje, moški-z nizko izobrazbo)
- s poklicem (kmetje)
- z zaposlitvenim statusom (brezposelni, mladi brezposelni, starejši brezposelni, dijaki/študentje, kmečke gospodinje, moški s podeželja (srednja generacija), ki so v

splošnem zelo zaposleni in se zelo redko udeležujejo izobraževanj, nizko izobraženi (le OŠ)), tujci s slabim znanjem slovenskega jezika, starši na starševskem dopustu, družine z malimi otroki).

Ključna se zdi kombinacija med poklicnim statusom, spolom in izobrazbo (npr. mlajši podeželski moški z nižjo izobrazbo, gospodinje). Zastopanost ranljivih skupin v ŠK prikazuje preglednica 6.

Preglednica 6: Zastopanost ranljivih skupin udeležencev

	% ŠK, v katerih so vključene ranljive skupine	% udeležencev z nedokončano OŠ ali s poklicno izobrazbo; v oklepaju je dodan % manjkajočih podatkov
2008	20%	10%+13% (ni pod. 13%) → 36%; od 1110
2009	30%	7%+10% (ni pod. 17%) → 34% od 1641
2010	13%	8% +10% (ni pod. 18%) → 36% od 2127

Delež krožkov, ki vključujejo manj vključene ljudi, niha. Ranljivi v ŠK prevladujejo, kadar je krožek organiziran prav zanje, pogosteje pa so (nevidno) pomešani v skupino, saj njihov status, starost, izobrazba za ŠK niso bistveni. Posebna prednost takega opredeljevanja ranljivih skupin je v njeni preciznosti in prilagodljivosti potrebam časa.

Zastopanost in opredelitev ranljivih razumemo kot ključno za interpretacijo kakovosti ŠK, za katero so zaslužni zlasti mentorji sami.

5. RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

V metodološkem delu razprave želimo poudariti, da obilje kvantitativnih podatkov sloni na metodološko podrobnem, stabilnem in med uporabniki uveljavljenem spremljanju. Slednje ni enkratna, ampak dinamična infrastruktura, ki terja vzdrževanje in posodobitve. Analiza je izpostavila potrebo po poenostavitvi zajemanja vprašanj odprtega tipa, in sicer tudi zato, ker so močno variabilni ter mestoma nepopolni, torej nižajo zanesljivost rezultatov.

Z veliko zanesljivostjo ti podatki omogočajo spremljanje strukturnih podatkov ne le za posamezna leta, ampak za daljša časovna obdobja. Za splošno neformalno izobraževanje (liberal education) je v Evropi to redkost, zato vabila v mednarodne projekte niso slučajna. Z metodološkega vidika bodo v prihodnost potrebne nekatere izboljšave, žal tudi izpuščanje nekaterih let (npr. leta, ko je bila implementirana aplikacija esk). Za spremljanje trendov smo se večkrat soočili z dilemo ohranjanja oziroma spremembe šifrantov: vsaka sprememba je izničila možnost časovnih primerjav (primeri šifrantov stroškov, tipa virov in tipa ustanov), vztrajanje starem ni več ustrezno dejanskemu stanju (primer šifranta vsebin). Pri nadaljnjem zagotavljanju kakovosti podatkov računamo na metodološko sodelovanje z Arhivom družboslovnih podatkov (ob razvojnih sredstvih), saj prav vlaganja v metodološko kakovost bistveno prispevajo k referenčnosti nadrejenih ravni in strateškega odločanja. V primeru ŠK se je vloga metodološke jasnosti odprla že ob terminološkem vprašanju slovenske realnosti – del ŠK je postal tržna ponudba, del pa ostaja zvest izvirnemu modelu.

Za korektno interpretacijo vloge ŠK pa metodološko preciziranje ni dovolj. ŠK namreč posegajo na več medsebojno povezanih ravni (osebna raven, raven skupine in lokalne skupnosti ter državna raven) ter se očitno soočajo tudi z prakso, ki se od izvirnega modela oddaljuje. Teža odločitev o prihodnjem razvoju, rabi javnih sredstev in dejanskem doseganju ranljivih ciljnih skupin s kar minimalnimi stroški je zato večja. Zdi se, da analiza omogoča nekaj nedvoumnih argumentov, da opisani model ohranimo, razvijemo in nadgradimo (npr. z množičnostjo in strukturiranostjo):

- odličen odziv
- kar največja možna mera skladnosti z izvirnim modelom
- razvita infrastruktura spremljanja
- skladnost prakse s strateškimi usmeritvami (v skupno dobro, v aktivno participacijo, v socialno kohezijo na podlagi samoorganiziranja, v učinkovito in pregledno rabo sredstev),
- tretjinsko plemenitenje državnih sredstev,
- družbena »lega« med javnim in zasebnim, povezovanje državne in civilnodružbene sfere.

Opisani ŠK so uveljavljena slovenska praksa neformalnega učenja odraslih, za katero je značilno zajemanje virov zelo različnih tipov in ravni ter tudi učinkovanje nanje. Zato upravičeno govorimo o kroženju, in to o realnem, delujočem. Vzdrževanje mreže terja minimalne stroške, novi razvojni koraki so zaradi ustvarjalnosti mreže lažji, v času recesije pa realni, čeprav ne ob obstoječi minimalni podpori koordinaciji.

Prikazani so le nekateri trendi razvoja tim. »klasičnih« ŠK. V splošnem so rastoči. Ključna je večplastnost virov in učinkov. Državi, ki je za študijske krožke nenadomestljiva, se namreč pridružujejo lokalne skupnosti, nato pa še paleta drugih deležnikov, katerih oblike in obseg prispevka so v besedilu podrobno predstavljeni. Na ravni države je omogočena tudi njihova strokovna koordinacija, ki jim oblikuje kontekst, zagotavlja dvosmerni pretok z mednarodnim okoljem in dodaja vrednost:

- s projektnim delom in načrtno institucionalno promocijo (npr. Leonardo 2004 (podeljeno srebrno jabolko kakovosti) in 2005, Grundtvig 2006, Allegro 2005 in 2006 (<http://allegro.acs.si/home/>) s podeljenima nagradama odličnosti, Vivace 2008 (<http://www.vivaceproject.co.uk/project/study.php>), Interreg 2011 (od oktobra dalje; http://www.ita-slo.eu/projekti/projekti_2007_2013/))
- z razvojem infrastrukture za spremljanje delovanja ŠK (spletna aplikacija esk in spletna stran <http://sk.acs.si>)
- s preverjanjem kakovosti in ažurnosti pri zunanjih referenčnih institucijah
- z rednimi izpopolnjevanji mentorjev.

Za slovenski model, ki ohranja izvirno načelo brezplačnosti in svobodnega oblikovanja ciljev, se zdi zelo pomemben rastoč odziv. Zaupanje udeležencev, ki se na možnost svobodnega učenja odzivajo z vse večjo participacijo, samoiniciativo in nadgradnjo virov predstavlja kakovost slovenskega modela ŠK. Posebno pozornost bi zato veljalo morda posvetiti promociji koncepta ŠK in njegovemu potencialnem zbližanju z U3ŽO. Priložnost za njegovo strukturiranje npr. v posamezne veje (za starejše), se zdi mogoča, čeprav kriterij »ciljna skupina« ali celo »starost« strokovno ni utemeljen. S časom se namreč prioritete spreminjajo, zato velja z javnimi sredstvi podpirati zlasti učinke, ki presegajo osebno raven, začetni zagon novih ŠK ter tiste, ki kljub oviram vztrajajo že desetletje ali več. Tržno zasnovana ponudba ŠK je možna in osredotočena predvsem na finančno sposobnejše dele javnosti, medtem ko javna sredstva skladno z različnimi strategijami skrbi zlasti za premoščanje rastočih razlik med dobro in manj izobraženimi ter za razvoj ponudbe tam, kjer so druge oblike šibke, manj racionalne ali doživljajo šibkejši odziv. Kot ključna smo za ŠK opredelili enotna načela, metodologijo spremljanja in akcijski cilj, ki loči slovenski model od skandinavskega ali od modela, ki ga po zbranih podatkih v praksi udejanja Univerza za tretje življenjsko obdobje.

Kroženje informacij, znanj in kulture učenja med državo in paleto lokalnih okolij, ki jih zastopajo majhne razmeroma svobodne skupine, se torej kaže kot učinkovito, in to bolj kot se zdi na prvi pogled. Druženje je pomemben, a »meta« oziroma horizontalen element ŠK. Vodi do resničnih učnih in dolgoročnih učinkov, kadar je učenje res svobodno, ciljno in strukturirano. To so temeljna izvorna načela, ki jih »klasični« ŠK upoštevajo in spremljajo ter z njimi utemeljujejo svojo kakovost in učinkovitost. Ugotovili smo tudi, da analiza strukture udeležencev v kombinaciji s kvalitativnimi ugotovitvami znižuje pomen doslej uporabljanih meril (izobrazba, starost, spol, status), saj na učenje vplivajo le posredno. Uporabni so v interpretaciji na ravni nacionalne analize, za delovanje majhne skupine pa manj, saj ob krajevno prisotnem ali v ŠK razvitem socialnem kapitalu te določevalnice postanejo obrobne, v ospredje pa stopijo interes, cilj in upravljanje skupinskih procesov. Slednje brez zaupanja v skupini ter med skupino in višjimi ravnmi koordinacije ni optimalno, zato smo s trendi razvoja ŠK zadovoljni. Zaupanje se namreč lahko razvije le v času in le med ljudmi, ki se učijo na podlagi potreb kraja ali potreb ciljne skupine. Ključno je, da se učno sodelovanje izteče v dejavno iskanje rešitev in posredovanje pobud višjim ravnam. V ŠK motivacija

zato ni problematična in vse obdobje beležimo več kot 90% pripravljenost nadaljevati tovrstno učenje. Drug ključen element za doseganje učinkov ŠK je njihova "svoboda", osvobojenost od ciljev drugih in od časa, ki ga posameznik preživi v institucijah. Ta »svoboda« ni sama sebi namen, ampak daje trajnost, dolgoročnost le, kadar je v sorazmerju z odgovornostjo. Zato ni slučaj, da nekatere skupine ne uspejo. Zagotavljanju finančnih in nefinančnih virov brez zunanjih pobud je dodaten dokaz kroženja kot sestavnega dela projektne dinamike, v kateri se socialna dimenzija prepleta z ekonomsko. Medsebojno komplementarno dopolnjevanje ne učinkuje negativno na okolje, prej obratno – ga spoštljivo jemlje za učni objekt ali predmet nege in pozornosti. Za trajnost delovanja in rezultatov je to bistveno, saj ne pomeni le kakovosti, ampak tudi plemenitenje.

Ranljivih v prispevku ne segmentiramo klasično, glede na neenakost po dohodku (npr. zaradi delovnega statusa ali spola), ampak glede na neenakost v življenjskih priložnostih. Dobra odzivnost na ŠK je za izenačevanje vsaj po tem kazalcu bistvena. Spremljanje strukturnih trendov v izobraževanju odraslih v povezavi s (spreminjajočim se) konceptom države blaginje zato daje priložnost za povsem nove teoretske in praktične predloge. Poleg strukturne dihotomije med udeleženci (upokojeni, zaposleni) smo identificirali vsaj še dve dihotomiji, razvojno in interpretativno. Razvojno kažeta dva koncepta prakse ŠK v Sloveniji (prim. preglednica 1) in dva tipa udeležencev v tim. »klasičnih« ŠK. Opredeljena sta s statusom (upokojenci in zaposleni) ali s cilji (osebni razvoj - lokalni razvoj). Interpretativno dihotomijo zaznavamo v razliki med visoko odzivnostjo udeležencev in povabili v projekte doma (tudi Muršak 2005) in v tujini (Tosse, 2008, Bjerkaker, 2006) ter ohlapno ugotovitvijo, da ŠK »niso bistveno vplivni na sliko neformalnega izobraževanja odraslih«, ki so jo podali avtorji novejših domačih strateških dokumentov (Čelebič s sod., 2011, Beltram s sod. 2011).

6. SKLEP IN PREDLOGI NADALJNEGA RAZVOJA

Slovenski model študijskih krožkov, v strokovni javnosti uveljavljen kot »klasični«, je vse od njegovega nastanka v začetku devetdesetih let podprt z državnimi sredstvi, ki jih zagotavlja in deli Ministrstvo za šolstvo in šport. Vložek plemenitijo proračunska sredstva, ki jih pridobijo ŠK sami, občinska sredstva, ki naraščajo in so leta 2010 obsegala 12% ter paleta drugih sofinancerjev ali donatorjev delovnih gradiv, prostora in storitev, ki v skupnem obsegu predstavljajo 30% bogatitev osnovnih sredstev. Tudi če so ti viri posamični, so številni, zato omogočajo določeno stabilnost, kljub recesijskih okoliščinam pa celo razcvet slovenskih ŠK. Od skupnih sredstev za delovanje tega modela državna torej zagotavlja približno tri četrtine, ki se v lokalnih okoljih na pobudo udeležencev lokalno oplemenitijo najprej finančno, nato pa še s nefinančnimi viri. To potrjuje njihovo trajnostno naravnost, učinkovitost, samoorganiziranost in ravnotežje med ekonomsko in socialno dimenzijo trajnosti, medtem ko ekološki vidik trajnosti zastopajo predvsem vsebine, za katere se ŠK odločajo.

Ključne poudarke v analizi smo dali metodološki kakovosti, longitudinalnosti študije ter učinkom, ki jih struktura sodelujočih in procesi v njej dajejo. Zato smo kakovost podatkov za leto 2010 preverili pri zunanji instituciji (ADP) ter skušali podatke primerjati v času. Zlasti za podatke neštevilčne narave je to pomenilo preverjanje njihove notranje zanesljivosti (Manninen, 2010). Kljub nekaterim spoznanjem o možnih izboljšavah (zlasti kategorizaciji kvalitativnih podatkov) se je zanesljivost odgovorov v času potrdila.

Če upoštevamo, da je vsaj tretjina udeležencev ŠK iz ranljivih prebivalstvenih skupin, da si več kot 90% udeležencev želi z učenjem v ŠK nadaljevati, so pričakovanja do krožkov potrjena. Učinkovitosti modela pa ne potrjujejo le dodatno pridobljeni viri in visoka motivacija za udeležbo, ampak tudi merljivi in težje merljivi učinki, ki ostajajo trajno na več ravneh hkrati (na osebni, skupinski in skupnostni) in smo jih skušali z analizo ovrednotiti. Ti učinki so skladni z naravo splošnega izobraževanja, ki znanja ne reducira na sredstvo, ampak je vselej hkrati tudi cilj ter obsegajo:

prispevek k socialni koheziji (več kot tretjina ŠK neposredno poroča o doseganju tega učinka, stabilno več let).

Slovenski model študijskih krožkov oz. »klasični« ŠK so torej predstavnik učenja, ki ga v tujini poimenujejo z »liberal education« (Skandinavija) oz. »bildung« (Nemčija) in so podstat ustvarjalnosti (federighi, Boff, 2009). Za preseganje stisk zaradi omejevanja države blaginje in razlik med segmenti družbe je ustvarjalnost ključna ter hkrati prispeva k dviganju socialne kohezije. Prav slednjo izpostavljajo v mednarodni študiji kazalnikov vseživljenjskega učenja kot v Sloveniji najšibkejši razvojni vidik (Hoskins s sodelavci, 2010). Zato se zde predstavljeni ŠK posebej pomembni. Njihovo sistematično in metodološko vse bolj kakovostno spremljanje daje verodostojnost njihovem ovrednotenju, ki ostaja v večji meri še vedno kvalitativno.

V »klasičnih« ŠK ne gre za vzorec individualizacije koristi in socializacije stroškov zaradi nesodelovalnega vedenja in tekme za (finančne) vire, ampak za medsebojno uravnavanje s pogajanjem in zavestnim prevzemanjem odgovornosti (za znanje, za rabo virov, za ritem in zahtevnost dela, za obliko stika z okoljem itd.). Tak model delovanja ne spodbuja izločanja, ampak vključevanje ter

je z viri skrajno racionalen. V času recesije in atomizirane družbe je zato ne le učinkovit in trajnosten, ampak preprosto potreben.

Kljub navedenim prednostim, ki so dokumentirane s podatki, so slovenski ŠK ogroženi. Razlog za to je, da:

- so pretežno odvisni od državnega sofinanciranja,
- so šibko vpeti v višje ravni odločanja (npr. v strateške dokumente državne ravni).

Iskanje tujih modelov in navodil evropskih dokumentov namesto dobrih obstoječih praks ni le neutemeljeno, ampak glede na zbrane ugotovitve povsem neracionalno. Skandinavsko soočanje z recesijo pretvarja visoko funkcionalno pismenost, izobraževalno participacijo in socialno kapital v nove dimenzije, o čemer so zadnja leta podatki razmeroma šibki. Vendarle pa velja upoštevati, da se slovenski družbeno-ekonomski kontekst od skandinavskega močno razlikuje in so npr. ŠK kljub stabilni prisotnosti in trendu rasti »stari« šele dve desetletji. Vseeno so prepoznavni po pozitivni klimi in konkretnih rezultatih v vse več krajih, tudi tistih, kjer ponudbe ni ali je zaradi recesije ogrožena ter za ljudi, ki drugih možnosti nimajo. Žal uspeh samovodenega učnega procesa v pozitivni skupinski učni klimi, ki presega individualizem sodobnega izobraževanja in življenjskega stila nasploh, ni enovita možnost za ŠK. Del jih zato tudi v Sloveniji pristaja na odmike od izvirnih načel, išče tržne priložnosti ter se niti znotraj stroke ne zbližuje. Podrobna in poglobljena analiza ŠK naj zato prispeva k razmisleku o tem, kaj je v tem dobrega in kaj bi veljalo spremeniti. Elementi, ki ohranjajo doseženo odzivnost javnosti ter doseganje učinkov z najmanjšimi možnimi sredstvi za več ravni hkrati, so ohranitve vsekakor vredni. Taka je npr. uveljavljena infrastruktura za spremljanje izvedb, njihove kakovosti in sproti vpogled v porabo javnih sredstev. Ponovno bi veljalo vzpostaviti finančno nagrajevanje najboljših in tistih, ki vztrajajo najdlje. Struktura vsebin in udeležencev tudi omogoča medsektorsko racionalizacijo financiranja, da bi tako omogočili zagon novih ter večjo masovnost, torej multiplikacijo učinkov.

Kultura individualizma je v zatonu, ker je v želji po osvobajanju prezrla omejenost virov kot temeljnega pogoja razvoja. Ker ŠK terjajo od udeležencev dejavno udejstvovanje za skupno dobro, so utemeljeno sofinancirani iz javnih sredstev. Skrb za izvirna načela se potrjuje z odzivnostjo, plemenitenjem sredstev, večplastnimi učinki. Med temi načeli je tudi skupnostna naravnost, ki ne pomeni nihaja v tradicionalno (svobodo omejujočo) skupnost, torej korak v preteklost in nekritično povečevanje skupnostnega, ampak preseganje neutemeljenega preziranja družbenih zakonitosti zaradi predsodkov, ki jih je povzročila njena zloraba. Z analizo podatkov o slovenskih ŠK prihajajo izvorni in pozitivni vidiki skupnosti spet na plano, in to ne kot struktura, ampak predvsem kot proces nenehnega iskanja in kroženja med ravnmi ter vzpostavljanja ravnotežja med svobodo in njenimi omejitvami, med rabo in varstvom virov ter med materialnim in nematerialnimi rezultati učenja.

7. POVZETEK in predlogi

Študijski krožki so v slovenskem prostoru neprekinjeno prisotni zadnjih petnajst let. Iz uvožene oblike so se prelevili v iskano in plodno obliko učenja in povezovanja odraslih, ki jo matična ustanova (ACS) prek različnih projektov uveljavlja tudi v Evropi (Allegro, Vivace, Leonardo, Grundtvig). Zanimanje za usposabljanje mentorjev, ki študijske krožke vodijo, se v zadnjih letih kot eno redkih uspešno uveljavlja tudi na trgu (Ministrstvo za obrambo, sindikat Pergam, posamezniki). V eni od recenzij na obsežno bibliografijo o študijskih krožkih, so bili omenjeni kot »hrbtenica« izobraževanja odraslih. Zato jih tudi za prihodnost razumemo kot pomemben potencial, za katerega pa je potrebno ovrednotiti njegove rezultate tudi s celovito evalvacijo. Ker je projekt »«Študijski krožki» eden redkih, ki razpolaga s podrobno dokumentacijo, doslej ne optimalno izkoriščeno, je evalvacija obenem tudi racionalna in izzivalna. Utemeljeno bi jo bilo zasnovati primerljivo z evalvacijami drugih projektov neformalnega učenja, saj tudi to poteka ob istem viru in so si projekti v marsičem primerljivi, zaradi česar so bili tudi predlogi za njihovo koordinacijo skupni. Ti projekti so s sredstvi evropskih strukturnih skladov svoje evalvacije že izpeljali, za študijske krožke pa bi evalvacija omogočila ne le argumentirano posodobitev koncepta in odločitve o nadaljnjem razvoju, ampak tudi ovrednotenje doslej referenčnih rezultatov kot prispevek k pripravi strateških dokumentov na področju izobraževanja odraslih za naslednje obdobje.

Za ohranitev in nadaljnji razvoj so ključni:

- CELOVITOST,
- STIK MED TEORIJO-PRAKSO (RAZVOJ>RAZISKOVANJA),
- UPORABNE RAZISKAVE.

Kljub pomislekom financerja o investicijah v promocijo (Karavana) ali izobraževanja, prav to terja mreža. Vsi deležniki se strinjajo, da je potrebno vzdrževati raziskovanje in razvoj ter da kontinuiteta koordinacije prispeva k učinkovitosti in rezultatom ŠK.

Osnova za medsektorski dialog, nujen za nadaljnji razvoj ŠK, se zdi strukturiranje po ciljih na nacionalni ravni. S tega vidika predlagamo najprej priznanje slovenskega modela med nosilci odločanja, nato pa vsaj tri tipe ciljev s pripadajočimi sofinancerji na državni ravni:

1. Ministrstvo za kulturo (krožki, ki si za svojo vsebino izbirajo kulturno dediščino ali literaturo kot npr. BMK); Varianta: k obstoječim se doda tudi ŠK U3ŽO s temo zgodovina, če je možno konceptualno in infrastrukturno zbližanje s »klasičnimi« ŠK;
2. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (krožki, ki se načrtno ukvarjajo z naravnimi viri in razvojem kraja);
3. Ministrstvo za delo, družino in socialo (krožki, katerih temeljni cilj je aktiviranje doslej prezrtih ranljivih ciljnih skupin s katerokoli vsebino);

Ministrstvu za šolstvo in šport bi tako vgradilo del prakse medsektorsko ter bi lahko nadaljevalo vzdrževanje infrastrukture in koordinacije vseh ŠK ter sofinanciranje ŠK, ki so v fazi začetnega profiliranja (npr. prvih pet let) in zagona.

8. LITERATURA

Beltram P., Drofenik, O., Možina, E. (2010). Analiza uresničevanja Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih 2005-2008 in izhodišča za oblikovanje ReNPIO 2010 – 2013. Ljubljana: Andragoški center Slovenij; dotopno na http://arhiv.acs.si/porocila/Analiza_ReNPIO.pdf

Bjerkaker, S. in Sumners J. (2006). *Learning democratically: using study circles*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education (NIACE).

Bogataj, N. (2005). *Študijski krožki: od zamisli do sadov v prvem desetletju*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, (Zbirka študije in raziskave 12).

Bogataj, N. (2009). *Gozd v učenju in izobraževanju za trajnostni razvoj: prispevek k uveljavljanju ideje trajnosti in kroženja znanja o gozdu v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU

Bogataj, N. in Pisek, R. (2011). Lokacije in število ŠK (interno gradivo)

Čelebič T. s sod. (2011). Predlog zasnove izobraževanja odraslih v beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v RS, dostopno decembra 16. 2011 z <http://www.belaknjiga2011.si/>

Dahlstedt, M. Nordvall, H. 2011. Paradoxes of Solidarity: Democracy and Colonial Legacies in Swedish Popular Education. V: *Adult Education Quarterly* 61(3), s. 244-261

Federighi P., Boffo, V. 2009. Innivation Transfer and Study Circles. Leonardo da Vinci, EC ETS

Hoskins, B., Cartwright, F. and Schoof, U., eds. (2010). *Making Lifelong Learning Tangible: The ELLI Index Europe 2010: European Lifelong Learning Indicators*. Bertelsmann Stiftung.

Manninen, J. 2010. Wider Benefits of Learning within Liberal Adult Education System in Finland. V: Horsdal, M. (ed.) *Communication, Collaboration and Creativity: Researching Adult learning*, Odense: Syddansk Universitetsforlag

Program temeljnega usposabljanja mentorjev študijskih krožkov V: Zbirka programov andragoškega usposabljanja in spopolnjevanja; 3.1. 2012 dostopno na http://izobrazevanje.acs.si/programoteka_as/

Tøsse S. (2010). Popular adult education. V: Peterson, P., Baker E. McGaw, B. (eds). *International Encyclopedia of Education*, vol. 1 (p. 162-168). Oxford : Elsevier

Drugi spletni viri:

<http://sk.acs.si>

<http://allegro.acs.si/home/>

<http://www.vivaceproject.co.uk/project/study.php>

http://www.ita-slo.eu/projekti/projekti_2007_2013/

<http://www.univerzazatretjeobd-drustvo.si/studijskiprogrami.htm>